

Θυμίζει σχιζοφρένεια αυτό που ζει ο πλανήτης τους τελευταίους μήνες: ο μισός κόσμος πεθαίνει από τις πλημμύρες κι ο άλλος μισός από τη δίψα. Οι πλημμύρες έπνιξαν τη Γερμανία και τη Γαλλία, και οι υψηλότερες θερμοκρασίες των τελευταίων 22 ετών στη Μεσόγειο στοίχισαν τη ζωή σε 220 άτομα, 300.000 έμειναν άστεγοι από καταρρακτώδεις βροχές στη Βόρεια Κορέα, οι μουσώνες στοίχισαν τη ζωή σε 4.000 ανθρώπους στην Ινδία, την ίδια στιγμή η έρημος της Νεβάδα επεκτείνεται απειλητικά και στην Ιαπωνία θρηνούν νεκρούς από τον καύσωνα.

Θυμίζει σχιζοφρένεια αυτό που ζει ο πλανήτης τους τελευταίους μήνες: ο μισός κόσμος πεθαίνει από τις πλημμύρες κι ο άλλος μισός από τη δίψα. Οι πλημμύρες έπνιξαν τη Γερμανία και τη Γαλλία, και οι υψηλότερες θερμοκρασίες των τελευταίων 22 ετών στη Μεσόγειο στοίχισαν τη ζωή σε 220 άτομα, 300.000 έμειναν άστεγοι από καταρρακτώδεις βροχές στη Βόρεια Κορέα, οι μουσώνες στοίχισαν τη ζωή σε 4.000 ανθρώπους στην Ινδία, την ίδια στιγμή η έρημος της Νεβάδα επεκτείνεται απειλητικά και στην Ιαπωνία θρηνούν νεκρούς από τον καύσωνα.

Ταυτόχρονα, σε Πελοπόννησο, Πάρνηθα, Πήλιο, Εύβοια εστίες φωτιάς ξεσπούσαν καθημερινά σε ένα εφιαλτικό καλοκαίρι που όμοιό του δεν ξανάδε η χώρα. Τόποι απίστευτης ομορφιάς εξαφανίστηκαν. Σε τέτοιες στιγμές απόγνωσης τα media και οι πολιτικοί υποκριτικά κόπτονται για το τις πταίει και επιδίδονται σε ένα θέατρο εντυπώσεων με αποδιοπομπαίους τράγους, από μηχανής θεούς και πόντιους πιλάτους, προσπαθώντας να αντλήσουν πολιτική υπεραξία από το θάνατο και να στρέψουν την κατακραυγή σε ανώδυνες οδούς.

Συγχρόνως, εδώ και μια δεκαετία μεγάλα έργα τρυπάνε βουνά, μετακινούν ποτάμια και χτίζουν τσιμεντένια τείχη κατά μήκος του παραλιακού μετώπου της χώρας. Παράλληλα, εδώ και μια πενταετία καταστρώνεται το νομικό οπλοστάσιο της αειφόρου ανάπτυξης που θεσμοποιεί και κατοχυρώνει μια άνευ προηγουμένου καταστροφή και λεηλασία του φυσικού περιβάλλοντος στο όνομα της βιωσιμότητας των φυσικών πόρων για τις μελλοντικές γενεές. Αλλά εδώ και μια πενήνταετία η ιδεολογία της ανάπτυξης ενσωματώθηκε στο φαντασιακό των πληθυσμών ως ο μόνος αδιαφιλονίκητος δρόμος για την ευτυχία και την ατομική ευημερία. Τους επόμενους μήνες στην Ευρύτερη Περιοχή της Θεσσαλονίκης θα συντελεστεί μια άνευ προηγουμένου ριζική μεταστροφή, καθώς μεγάλα αναπτυξιακά έργα

αλλάζουν και διευρύνουν ανεξέλεγκτα τα ποιοτικά και ποσοτικά όρια του αστικού τοπίου. Σε τέτοιες στιγμές απόγνωσης είναι κρίσιμο το άνοιγμα μίας συνολικής συζήτησης για το αναπτυξιακό μοντέλο και το οικολογικό ζήτημα.

Κριτική στην ανάπτυξη βιώσιμη – αειφόρος – άγρια – διαρκής – βίαιη - αποανάπτυξη – οικοανάπτυξη

Υπάρχουν λέξεις που συγκροτούν πόλους, που έλκουν ακατανίκητα το ετερογενές και το συνθέτουν ανάγοντάς το αβίαστα στο ομογενές και στο απλό. Μια τέτοια λέξη, είναι η «ανάπτυξη», η οποία δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τις λέξεις αύξηση, εξέλιξη, ωρίμανση: υποδηλώνει πάντοτε μια ευνοϊκή αλλαγή, ένα άλμα από το κατώτερο στο ανώτερο, από το απλό στο σύνθετο. Η ανάπτυξη φιλοδοξεί να ερμηνεύσει τα μυστήρια, να λύσει τους γρίφους, να καταργήσει τα ερωτήματα.

Στις αρχές του περασμένου αιώνα, μετά την εποχή της αποικιοκρατίας, κυριάρχησε ο μύθος ότι όλα τα κράτη της γης ταξίδευαν τον ίδιο δρόμο ή ανέβαιναν την ίδια σκάλα της προόδου (στάδια ανάπτυξης). Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ήταν ο μετρήσιμος και αναμφισβήτητος δείκτης ευτυχίας. Η οικονομική ισχύς υλοποίησε επί του εδάφους την ουτοπία μεταφρασμένη σε εμπορεύματα και εισοδήματα. Οι κοινωνίες δεν είχαν παρά να συμμορφωθούν με τις επιταγές της θεωρίας των σταδίων. Η θεωρία της ανάπτυξης βλέπει μια ιστορική γραμμικότητα όπου τα εξελικτικά στάδια είναι συνάρτηση του χρόνου. Τα στάδια της ανάπτυξης είναι η απόληξη της ιστορικότητας του Ένγκελς αλλά και η εκσυγχρονισμένη έκδοση της δαρβινικής εξέλιξης, της διαδοχής των τρόπων παραγωγής του Μαρξ, της προόδου του Διαφωτισμού. Ο άνθρωπος νιώθει ήδη από την Αναγέννηση ότι βρίσκεται στο επίκεντρο της εξέλιξης, η κοινωνία υποτάσσει τη φύση και κυριαρχεί επί αυτής. Η ισορροπία της φύσης τίθεται σε παρένθεση, τα οικοσυστήματα ανατρέπονται, η βιολογική σφαίρα υποτάσσεται στην οικονομική.

Ωστόσο, η έννοια της ανάπτυξης ήταν εξαρχής κυρίως μια ιδεολογική κατασκευή, και για να εγκαθιδρυθεί επινόησε παράλληλα τον αντίποδά της, την ιδεολογία της υπανάπτυξης, της φτώχειας. Ο πλανήτης μετατρέπεται σε ενιαίο γεωοικονομικό χώρο και η υπανάπτυξη προβάλλει ως διανοητική κατασκευή που προηγείται χρονικά της ανάπτυξης – έχει νόημα μόνο αφού ορισθεί και κυριαρχήσει στο πεδίο των ιδεών η ανάπτυξη. Με ένα περίεργο δε παιχνίδι του διαλεκτικού λόγου, αυτό συμβαίνει και στην πραγματικότητα: η υπανάπτυξη έπεται χρονικά της ανάπτυξης σε όλα τα σημεία του πλανήτη, αποτελεί συνέπιά της. Έτσι η φτώχεια άνησε στη σκιά του πλούτου. Σε καμία περίπτωση η υπανάπτυξη δεν προηγήθηκε της ανάπτυξης· εφευρέθηκε ή κατασκευάστηκε από τους φορείς της. Δημιουργείται η φτώχεια των άλλων, άποψη ενισχυμένη από μια λανθασμένη υπόθεση ότι οι κοινωνίες που βλέπουμε σήμερα ως εξαθλιωμένες και λιμοκτονούσες ήταν έτσι ανέκαθεν, μάλλον δεν ήταν έτσι ουδέποτε. Εντούτοις η ιδεολογία της ανάπτυξης μας επιβάλλει να βλέπουμε τους άλλους ως στατικούς και ομοιόμορφους, οι εξαθλιωμένες μάζες της Βομβάης, οι λιμοκτονούντες του Λάγος και τα υποβαθμισμένα γκέτο των δυτικών μητροπόλεων σύμφωνα με αυτήν την άποψη ήταν πάντοτε έτσι και όλοι τους οι όμοιοι είναι έτσι. Στην πραγματικότητα η εξαθλίωση είναι νεαρότατη, πρόκειται για την άλλη όψη του νομίσματος της προόδου.

Ωστόσο, με το τέλος του β' παγκόσμιου πόλεμου, περνώντας από μισό αιώνα απρόσκοπτης και διαρκούς ανάπτυξης, ήταν πλέον φανερό η ανεπανόρθωτη καταστροφή του περιβάλλοντος. Έτσι τη δεκαετία του '70 τα αυτόνομα κινήματα σε Ευρώπη και Αμερική θέτουν με δυναμικό τρόπο τα οικολογικά ζητήματα αμφισβητώντας και σαμποτάροντας έμπρακτα το καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης. Άμεσες δράσεις, μαζικές πορείες δεκάδων χιλιάδων διαδηλωτών, καταλήψεις, σαμποτάζ και συγκρούσεις σε εργοτάξια πυρηνικών εργοστασίων, αγώνες ενάντια στην αποδάσωση και την καταστροφή βιοτόπων, ενάντια στην επέκταση αεροδρομίων, αυτοκινητοδρόμων και μεγάλων έργων υποδομής. Ακόμα, μέσα στις μητροπόλεις ξεπηδούν κινήματα καταλήψεων σπιτιών ενάντια στις γενικευμένες αναπλάσεις και τις πολιτικές γης. Ταυτόχρονα σπάνε οι διαχωρισμοί μεταξύ πολιτικού και προσωπικού και η «επανάσταση της καθημερινής ζωής» μπαίνει στο επίκεντρο των κινήματων. Μεταξύ άλλων, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, χορτοφαγία, ανακύκλωση, ποδήλατα, κομποστοποίηση, βιολογικές καλλιέργειες γίνονται καθημερινότητα για χιλιάδες νέους στα κατειλημμένα εδάφη των δυτικών μητροπόλεων. Φαίνεται λοιπόν να κλονίζεται η κοινωνική νομιμοποίηση του μεταπολεμικού αναπτυξιακού μοντέλου, και τα επόμενα χρόνια οι οικολογικές ιδέες θα βρουν γόνιμο έδαφος στα

μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα των δυτικών κοινωνιών, το περιβάλλον και η ποιότητα ζωής των οποίων είχε υποβαθμιστεί δραματικά. Θα ακολουθήσει στις αρχές της δεκαετίας του '80 σημαντική μερίδα νέων επιστημόνων που κατήγγειλαν την άγρια καπιταλιστική ανάπτυξη και προειδοποιούσαν ότι σύντομα ο πλανήτης πρόκειται να αντιμετωπίσει κρίση βιωσιμότητας.

Η απάντηση στην οικολογική και αναπτυξιακή κρίση δίνεται το 1987 με την έκθεση Brundland 1 του ΟΗΕ που φιλοδοξεί να προσδώσει νόημα σε μια νέου τύπου ανάπτυξη με οικολογικό προσωπείο και την ονομάζει βιώσιμη ανάπτυξη 2. Η «επιτροπή σοφών» επιβεβαιώνει τους κινδύνους που απειλούν τον πλανήτη και κουνά απειλητικά το δάκτυλο λέγοντας πως εάν επιμείνουν οι παρούσες τάσεις οικονομικής δραστηριότητας, η ανθρωπότητα και ο έμβιος κόσμος δεν έχουν καμία ελπίδα. Αλλά ταυτόχρονα με τις παραπάνω απειλές, η επιτροπή είχε έτοιμη την απάντηση. Η βιώσιμη ανάπτυξη θα δώσει τη λύση στα παγκόσμια προβλήματα, λέει και κλείνει πονηρά το μάτι σε όσους διεκδικήσουν μερίδιο από την νέου τύπου ανάπτυξη. Βιομήχανοι και συνδικάτα, εργοδότες και εργαζόμενοι, όλοι μπορούν, «αρκεί να προσέξουν» για να αποφευχθούν οι υπερβολές της μεταπολεμικής περιόδου. Υπάρχει θέση για όλους στον κοινό μας πλανήτη, αρκεί να ασπασθούν την νέα μαγική έννοια: «sustainable development». Φτάνουμε λοιπόν στο καρναβάλι ή αλλιώς Συνδιάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη τον Ιούνιο του 1992 όπου χειροκροτήθηκε πως έκλεισε η ιστορική περίοδος της «εποχής της ανάπτυξης» για να περάσουμε στην νέα εποχή της «βιώσιμης ανάπτυξης».

Η ιστορία είναι γνωστή. Κάθε φορά που η αναπτυξιακή ιδεολογία υφίσταται έντονη κριτική με βάση τα αρνητικά της αποτελέσματα, το περιγράμμα της διαστέλλεται ώστε να συμπεριλάβει άγνωστες μέχρι εκείνη τη στιγμή ποιότητες. Έτσι της έχουν προσδοθεί κατά καιρούς διάφορα κοσμητικά επίθετα όπως «εναλλακτική», «δίκαιη», «ήπια», και πλέον «βιώσιμη - αειφόρος ανάπτυξη». Με τους όρους αυτούς επιχειρήθηκε να συμβιβαστούν τα ασυμβίβαστα: να επεκταθεί η ανάπτυξη ώστε να συμπεριλάβει έθνη, φυλές και κοινωνικές τάξεις απανταχού της γης, να γίνει «συμβατή με τη περιβαλλοντική προστασία», να πάψει να αναλώνει τους φυσικούς πόρους, να γίνει διαρκής, βιώσιμη και αειφόρος, ανεξάρτητα από γεωγραφικούς, γεωφυσικούς, κοινωνικούς, κλιματικούς και άλλους περιορισμούς. Στην πραγματικότητα, η ανάπτυξη είναι και σήμερα αυτό που ήταν πάντοτε: συσσώρευση και αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Βέβαια λαμβάνεται πλέον υπ' όψιν και η οικολογική διάσταση: «δεν υπάρχει ανάπτυξη χωρίς βιωσιμότητα και δεν υπάρχει

βιωσιμότητα χωρίς ανάπτυξη». Η ιδεολογία της ανάπτυξης εμφανίζεται λοιπόν αποκαθαρμένη από όλες τις κατηγορίες των οικολογικών κινημάτων, έτοιμη να αντεπιτεθεί. Διεθνείς οργανισμοί, υπουργεία και πολυεθνικές συναγωνίζονται για τη χρήση της μαγικής έννοιας. Τα άτια χλιμντρίζουν ανυπόμονα, καθώς ένας νέος κύκλος κεφαλαιοποίησης της φύσης θα αντιμετωπίσει όλα τα δεινά. Αρκεί να προφέρεις τη λέξη «sustainable». «Όταν συνειδητοποιήσουμε ότι μπορούμε να βγάλουμε φράγκα καθαρίζοντας το περιβάλλον θα το κάνουμε». Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι λοιπόν μια ιδιοφυής έννοια. Καταφέρνει να υποσχεθεί καταστροφή του περιβάλλοντος και ταυτόχρονα θεραπεία των κακών της παραδοσιακής ανάπτυξης. Η βελτιστοποίηση της καταστροφής αποτελεί τον μοναδικό τρόπο να γίνει η ανάπτυξη βιώσιμη. Οι τοπικές κοινότητες καλούνται επειγόντως να υιοθετήσουν τον πιο πάνω ρασιοναλισμό, βελτιστοποιώντας την αποδάσωση, τη διάβρωση, την απώλεια γενετικής ποικιλότητας. Όλοι επιχειρούν να βρουν αυτό το βέλτιστο σημείο μέχρι το οποίο η καταστροφή της φύσης είναι επιτρεπτή!

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 μια ακόμα προσδοκώμενη επιτυχία του νέου όρου ήταν ότι ο εξωραϊσμός της ανάπτυξης με τον έννοια της αειφορίας ήρθε να υποκαταστήσει ιδεολογήματα που ξόφλησαν τους λογαριασμούς τους. Τείνει κυρίως να υποκαταστήσει την έννοια της οικoανάπτυξης και υπερβαίνει την «ισόρροπη», «κοινωνικά δίκαιη», «οικολογικά αποδεκτή». Όλες αυτές οι έννοιες επιχειρήθηκε κατά καιρούς να χρησιμοποιηθούν ως άλλοθι για την βαρβαρότητα της αναπτυξιακής διαδικασίας, τις οικολογικές καταστροφές και την κοινωνική αποδιάρθρωση. Σήμερα, η έννοια της αειφορίας συμπεριλαμβάνει μια σειρά από «πράσινες αρχές» με βάση τις οποίες η προηγούμενη ανάπτυξη κρίνεται ως διαρκής –βίαιη και άγρια–, ενώ τώρα θα περάσουμε σε μια εποχή φιλική στο περιβάλλον. Βασικές αρχές το τρίπτυχο Οικονομική Ανάπτυξη – Κοινωνική Δικαιοσύνη – Προστασία του Περιβάλλοντος, και οι αντίστοιχες επιδιώξεις για διεθνοποίηση και χωρική συνοχή, ανταγωνιστικότητα και καινοτομία, ισότητα ευκαιριών και κοινωνική συνοχή, οικολογική ισορροπία και ποιότητα ζωής.

Ταυτόχρονα, βρισκόμαστε στην εποχή που παρακμάζει η κινηματική διάσταση του οικολογικού χώρου, πολλά στελέχη του επαγγελματοποιούνται καταλαμβάνοντας κρατικές θέσεις και η θεσμοποίησή του φτάνει στο σημείο που αρκετά πράσινα κόμματα συμμετέχουν σε κυβερνητικούς συνασπισμούς. Το πολιτικό κατεστημένο αγκάλισε λοιπόν τον νέο όρο στερώντας τον από το πρωταρχικό του νόημα: την οικολογική σταθερότητα. Σήμερα, ο όρος βιώσιμη ανάπτυξη δεν διακυβεύει την ουσία της αναπτυξιακής λογικής αλλά

την εμπλουτίζει. Ο πράσινος καπιταλισμός, συνδυάζοντας καινοτομία και αφομοίωση των οικολογικών αιτημάτων, και προσθέτοντας στην ανάπτυξη κοσμητικά επίθετα, μοιάζει ο αδιαμφισβήτητος νικητής. Ωστόσο, το γεγονός ότι το οικολογικό λεξιλόγιο απέκτησε σταδιακά κυρίαρχη θέση αυτοαναιρείται από τη στιγμή που το επαναστατικό του κήρυγμα απορρίπτεται.

Κυβερνήσεις, συνδικάτα, το επιστημονικό και βιομηχανικό λόμπι υιοθετούν το οικολογικό λεξιλόγιο κάνοντάς το κιμά στα αδηφάγα δόντια ενός τροχού που επιμένει να περιστρέφεται. Έτσι, ενώ η βιομηχανία έβλεπε μέχρι τώρα το περιβάλλον ως ένα ενοχλητικό εμπόδιο για την πραγμάτωση κερδών, σήμερα αντιλαμβάνεται ότι μπορεί να αποτελέσει τον κινητήριο μοχλό μιας νέας τεχνολογικής επανάστασης. Υβριδικά πράσινα αυτοκίνητα, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, πράσινη τεχνολογία, έξυπνες οικολογικές συσκευές, και η οικολογική βιομηχανία στην Ε.Ε. αυξάνεται κατά 8% κάθε χρόνο.

Ταυτόχρονα, η αφομοίωση των οικολογικών αιτημάτων προχωράει σε μεταμοντέρνες εκδοχές. Οι μεγαλύτερες εταιρείες «πρασινίζουν» την επικοινωνιακή τους πολιτική: η Virgin συνδράμει με 3 δισ. δολάρια στην ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η Wal-Mart αντικαθιστά τον στόλο των αυτοκινήτων της με υβριδικά και διανέμει 60.000 ηλεκτρικούς λαμπτήρες χαμηλής κατανάλωσης στους εργαζόμενούς της, η IKEA θέτει ως στόχο τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για την ηλεκτροδότηση των καταστημάτων της ως το 2012, η πετρελαϊκή Royal Dutch Shell ανακοινώνει επενδύσεις στην αιολική και την ηλιακή ενέργεια και η BP έβαλε τον ήλιο στο εμπορικό της σήμα. Οι πωλήσεις βιολογικών προϊόντων γνωρίζουν αλματώδη αύξηση και ο οικότουρισμός γίνεται η νέα βαριά αλλά και έξυπνη βιομηχανία των δυτικών μεσογειακών χωρών. Τέλος, οι παλαιές οικοκοινότητες των ριζοσπαστών αναρχοοικολόγων μοιάζουν γραφικές μπροστά στις οικολογικές μεταπόλεις του 21ου αιώνα. Το 2010 θα είναι έτοιμη η πρώτη οικολογική πράσινη πόλη στον πλανήτη η οποία θα μπορεί να φιλοξενήσει 500.000 «οικολογικούς κατοίκους» στην Κίνα του «πράσινου δρόμου» και των «πράσινων ολυμπιακών», αλλά και των μεγαλύτερων οικολογικών εγκλημάτων και των 50.000 κοινωνικών συγκρούσεων μόνο για το 2006 με αφορμή περιβαλλοντικά προβλήματα. Έως το 2020 αναμένονται 30 παρόμοιες πόλεις σε όλο τον κόσμο.

Θα ακολουθήσουν, τέλος, η ενεργοποίηση του πρωτοκόλλου του Κιότο (2005) που θα απαντήσει στο εάν ο καπιταλισμός μπορεί να γίνει οικολογικός, μετατρέποντας τον πλανήτη σε ενιαία «αγορά ρύπανσης» η οποία διαχειρίζεται το διεθνές χρηματιστήριο-εμπόριο ρύπων, και περιλαμβάνει πράσινους φόρους, οικολογικά πρόστιμα, «δικαιώματα στη ρύπανση» και «παραδείσους ρύπανσης». Το πρωτόκολλο προβλέπει μείωση των θερμοκηπιακών αερίων κατά 5,2% έως το 2012 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, και ως μηχανισμό ρύθμισης υιοθετεί την αγοροπωλησία ρύπων με βάση την οποία μια εταιρεία ή ένα κράτος μπορεί να πουλήσει και να αγοράσει δικαιώματα ρύπανσης. Δημιουργείται λοιπόν μια νέα γενιά εταιρειών, οι «πιστωτές άνθρακος», η οποία κερδίζει μυθικά πλούτη επενδύοντας στην οικολογική ευαισθησία προσώπων και επιχειρήσεων. Όσοι υπερκαταναλώνουν ορυκτά καύσιμα συμβάλλοντας στην κλιματική αλλαγή μπορούν να εξαγοράσουν την περιβαλλοντική τους αμαρτία προσφέροντας ένα χρηματικό ποσό, κάτι σαν οικολογικό πρόστιμο, προκειμένου να επενδυθεί σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Όλοι λοιπόν τζογάρουν στο πράσινο. Έτσι τα δάση ανάγονται σε «απορροφητήρες» των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και αγοράζονται από εταιρείες ώστε να δικαιολογούν τις εκπομπές ρύπων σε άλλα σημεία του πλανήτη. Δημιουργείται μια νέα γεωγραφία της ρύπανσης. Στο όνομα της «καθαρής ανάπτυξης» η φύση εμπορευματοποιείται και η κλιματική αλλαγή μετατρέπεται σε μπίζνα. Η «δημιουργική» καταστροφή του περιβάλλοντος συνεχίζεται με τον «πράσινο πυρετό» να αναζωογονεί τον καπιταλισμό.

Η χρεοκοπία της ανάπτυξης και η βιοπολιτική ανάπτυξη εκτάκτου ανάγκης

Ήδη από τη δεκαετία του '80 αναγγέλθηκε η χρεοκοπία της οικονομικής θεωρίας της ανάπτυξης και τώρα πολλοί υποστηρίζουν ότι βρισκόμαστε στην τελική φάση απόρριψής της. Στην τελευταία σύνοδο των G8 στη Γερμανία δεν αναφέρθηκε κανείς σε αυτήν. Ούτε οι διεθνείς οργανισμοί, όπως ΔΝΤ, ΠΟΕ, ή η Παγκόσμια Τράπεζα ασχολούνται πλέον μαζί της. Όλοι φοβούνται ότι η συνέχιση του αναπτυξιακού μοντέλου που έχει ως συνέπεια την κλιματική αλλαγή μπορεί σαν οικολογική βόμβα να προκαλέσει διεθνή οικονομική καταστροφή ισοδύναμη με το κραχ του 1929. Αυτό ωστόσο που επιβιώνει είναι η ανάπτυξη με «επιθετικό προσδιορισμό». Η «βιώσιμη» ή η «αειφόρος» ανάπτυξη είναι η πιο επιτυχής έκφραση στο μαστόρεμα των λέξεων. Αυτή που σέβεται τη φύση και τον άνθρωπο και θα πετύχει την ευημερία μέσα από την «καλή» μεγέθυνση. Δεν πρόκειται όμως απλώς για ένα

παιχνίδι των λέξεων...

Ενώ λοιπόν πολλοί διαισθάνονται ότι η ιδέα της ανάπτυξης δεν αποτελεί παρά ένα σκελετικό απομεινάρι στο διανοητικό τοπίο, η αντίσταση της κυρίαρχης αυτής ιδεολογίας την καθιστά κάτι πολύ περισσότερο από ένα μνημείο στους θεούς του 20ου αιώνα. Εάν η ανάπτυξη χρησιμοποιείται σήμερα για να μας προστατεύσει από την ανάπτυξη, ο κύκλος έχει κλείσει, η έννοια αυτή βρίσκεται ήδη θρυμματισμένη στο έδαφος. Τα ιδεολογικά ερείπια του σύγχρονου κόσμου κλείνουν εντούτοις τη ματιά μέσα στο αποψιλωμένο τοπίο στην νέου τύπου ανάπτυξη. Ο καπιταλισμός αναγεννιέται μέσα από τις στάχτες του.

Από το «Βρισκόμαστε μπροστά σε μία εδαφική τρομοκρατία», δήλωση του προέδρου της «Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ζητήματα δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας» αναφορικά με τις φονικές πυρκαγιές στη Μεσόγειο, μέχρι την «ασύμμετρη απειλή» της ελληνικής κυβέρνησης είναι φανερό η διεύρυνση του «κράτους πληθυσμού» με επιπρόσθετα βιολογικά χαρακτηριστικά. Ο πλανήτης εισέρχεται σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, όλοι το γνωρίζουν. Το ενδιαφέρον όμως είναι ότι οι «οικολογικές καταστροφές» βαφτίζονται «εθνικές τραγωδίες» και το κράτος βγαίνει ενισχυμένο μέσα από τον βιολογικό θάνατο. Η βιοπολιτική διαχείριση όχι μόνο των πληθυσμών αλλά όλων των ζωντανών οργανισμών μπαίνει σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και ενισχύεται η εγγραφή της ζωής στην κρατική εξουσία. Ο πλανήτης, ωστόσο, γυμνός από βιοπολιτικά και περιβαλλοντικά δικαιώματα, φαίνεται όλο και περισσότερο ανίσχυρος να απαντήσει καθώς η έμβια ζωή υπάγεται και ενσωματώνεται σταδιακά και καθ' ολοκληρία στους μηχανισμούς, στους υπολογισμούς και στα σχέδια της εξουσίας. Η αειφόρος ανάπτυξη, κατασκευάζοντας σύνορα μεταξύ ζωής και θανάτου, διαρρηγνύει τον βιοπολιτικό ιστό του πλανήτη και γίνεται ο δούρειος ίππος για την άλωση όλων των έμβιων οργανισμών. Ίσως κάνοντας παραλληλισμό των όρων του Agamben από τη «γυμνή ζωή» του homo sacer θα πρέπει να μιλάμε πλέον για τον «γυμνό πλανήτη» του «καπιταλισμού της καταστροφής». Ο γυμνός πλανήτης είναι η φονεύσιμη, άθυτη αλλά και ιερή ζωή των οικοσυστημάτων της φύσης και του ανθρώπου που μπορεί να θανατωθεί και να εξαλειφθεί ατιμωρητί.



Ο καπιταλισμός χρεοκοπημένος από όλες τις πρότερες ιδεολογίες του διαφωτισμού περί ατομικής ελευθερίας, ισότητας στις επιλογές και ευτυχίας, αλλά διαβλέποντας και τα όρια της μετανεωτερικής ιδεολογίας της ασφάλειας, αρχίζει να χρησιμοποιεί πλέον την οικολογική κρίση και τις περιβαλλοντικές καταστροφές ως την κατάσταση πλήρους αποπροσανατολισμού. Οι απρόσμενες συμφορές ανοίγουν ένα πολύ βολικό παράθυρο για να προωθηθούν πολιτικές που δεν μπορούσε το κράτος να προωθήσει υπό φυσιολογικές συνθήκες. Εργαλείο σε αυτή τη στρατηγική αποτελεί η βιώσιμη - αειφόρος ανάπτυξη, η οποία με τους μηχανισμούς χαρτογράφησης, αποκλεισμού και περίληψης της έμβιας ζωής επανακωδικοποιεί την κατάσταση εξαίρεσης επεκτείνοντάς την σε όλες τις μορφές της ζωής. Η άνοδος της κατάστασης εξαίρεσης όπως εμφανίστηκε με τον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία επεκτείνεται τώρα στον ολοκληρωμένο έλεγχο του πλανητικού περιβάλλοντος. Το «δόγμα του σοκ» και ο «καπιταλισμός της συμφοράς» στόχο έχουν την βιοπολιτική εκμετάλλευση ενός κατακλυσμιαίου γεγονότος, που προκαλεί στη χώρα και στους πολίτες ένα τεράστιο και ενίοτε αξεπέραστο σοκ. Μιλάμε για έναν πόλεμο, και όλο και πιο συχνά για μια μεγάλη φυσική καταστροφή (όπως οι πρόσφατες πυρκαγιές). Έτσι, στο όνομα της περιβαλλοντικής προστασίας νομιμοποιείται το ολοκαύτωμα.

Ενώ λοιπόν η είσοδος της οικολογίας στην πολιτική σφαίρα ξεκίνησε από τα κινήματα χειραφέτησης και αυτονομίας, σήμερα η πολιτική κρατική διαχείριση του περιβάλλοντος επεκτείνει την βιοπολιτική ετερονομία. Η πολιτικοποίηση όλων των έμβιων οργανισμών σηματοδοτεί τη νέα ριζική μεταβολή. Η αειφόρος – βιώσιμη ανάπτυξη είναι μέρος της σύγκρουσης για βιοεξουσία, διότι ο πλανήτης στο σύνολό του παρουσιάζεται όχι πλέον ως το αντικείμενο αλλά ως το υποκείμενο της πολιτικής εξουσίας. Το νέο βιοπολιτικό σώμα συμπεριλαμβάνει όλους τους έμβιους οργανισμούς, αλλά επίσης εγκολπώνει όλο και περισσότερο τα ενεργειακά αποθέματα, τα αποθέματα νερού, τα προστατευτικά στρώματα της ατμόσφαιρας. Τα παραπάνω αποτελούν και τα βιομετρικά συστατικά του θυσιαστηρίου σώματος του γυμνού πλανήτη. Το διακύβευμα είναι λοιπόν η διεκδίκηση και απελευθέρωση του βιοπολιτικού πλανήτη. Η απόφαση για την γυμνή ζωή του πλανήτη θα αποτελεί το πολιτικό κριτήριο για τα επόμενα χρόνια, και αυτό διότι η αμφισβήτηση των ιδιοτήτων της ζωής προκαλεί μια σχεδόν βιολογική διεκδίκηση του ανήκειν. Ο κίνδυνος να μετατραπεί ο πλανήτης σε ένα πειραματικό βιοπολιτικό στρατόπεδο είναι ορατός. Και αυτό διότι η γυμνή ζωή του πλανήτη λαμβάνει τη μορφή της εξαίρεσης, δηλαδή διατηρείται ως κάτι το οποίο περιλαμβάνεται μόνο διαμέσου μιας εξαίρεσης. Το τεχνητό περιβάλλον των αστικών τοπίων γίνεται ο κυρίαρχος κανόνας και η φύση το υποκείμενο της καταστολής, της απέλασης ή της απρόβλεπτης λαθραίας εξέγερσης.

Το ερώτημα, έχει πραγματικά ανάγκη ο πλανήτης να πολιτικοποιηθεί ή μήπως το πολιτικό στοιχείο εμπεριέχεται εντός του ως ο πλέον πολύτιμος πυρήνας του, θα δώσει την απάντηση στο αναπτυξιακό μοντέλο των επόμενων δεκαετιών.

### Σύντομη κριτική της ανάπτυξης στην Ελλάδα

Θα εξετάσουμε το αναπτυξιακό παράδειγμα της Ελλάδας του τελευταίου μισού αιώνα. Στην διχασμένη μεταεμφυλιακή Ελλάδα για να εξασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή επινοείται το σχέδιο της αντιπαροχής ως εδαφική και πολιτική επέκταση του σχεδίου Μάρσαλ για τον καπιταλιστικό δρόμο ανάπτυξης της χώρας. Η ιδεολογία της ανάπτυξης, η ενίσχυση της μικροϊδιοκτησίας και η εμφάνιση των πρώτων καταναλωτικών αγαθών προσέδωσαν ένα ανταγωνιστικό όραμα στον πληθυσμό απέναντι στις κομμουνιστικές απειλές και αποτέλεσαν το εργαλείο του κράτους ώστε να διαχειριστεί την οργή, τις φοβίες και τις ανασφάλειες ενός κόσμου με ανοιχτές τις πληγές του εμφυλίου και έχοντας ακόμα αιχμαλώτους σε ξερνήσια. Η επιλογή της άναρχης αυθαίρετης ανάπτυξης των μεταεμφυλιακών πόλεων ήταν σαφώς το πιο πετυχημένο κρατικό μέσο διαχείρισης των κοινωνικών συγκρούσεων. Η στρατηγική των αυθαίρετων γέννησε μια ιδιότυπη μορφή αστικής «κοινωνικής αυτοοργάνωσης» που αντικατέστησε τις πρότερες αγροτικές μορφές αλληλεγγύης αλλά ταυτόχρονα ενίσχυσε και το πελατειακό κράτος. Κατά κάποιον τρόπο το κράτος για αρκετές δεκαετίες χρησιμοποίησε το έντονο έλλειμμα νομιμοποίησης του μεταεμφυλιακού πολιτικού συστήματος επιτρέποντας την αυθαίρετη δόμηση ως μέσο οικονομικής και κοινωνικής αναζωογόνησης. Η βαθιά δυσπιστία απέναντι στο κράτος και η κοινωνική αποδοχή της παραβατικότητας ενίσχυσε την ατομική πρωτοβουλία και ο κατασκευαστικός τομέας μέσω της ανοχής της παρανομίας έγινε η κινητήριος δύναμη του ελληνικού καπιταλισμού. Έτσι λοιπόν φτάνει το 1969 η Ελλάδα να κατέχει την πρώτη θέση στην κατασκευή σπιτιών στον «καπιταλιστικό κόσμο», χωρίς φυσικά να υπάρχει καμία περιβαλλοντική πολιτική. Βιάζοντας το αστικό τοπίο αυξάνονται υπέρμετρα οι συντελεστές δόμησης, οι καλύψεις των οικοπέδων, τα ύψη των κτιρίων, χωρίς να υπάρχει καμία μέριμνα για κοινόχρηστους και κοινωφελείς χώρους, χτίζονται τα ρέματα, καταπατούνται οι παραλίες, μολύνεται και υποβαθμίζεται το χερσαίο και θαλάσσιο περιβάλλον της χώρας.

Ταυτόχρονα, η μαζική εισροή των εξαθλιωμένων αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις οφείλεται σε ένα πλέγμα διαρθρωτικών μεταβολών στη γεωργία, στην τριτογενοποίηση της οικονομίας και την αποδιάρθρωση των κοινωνικών δομών της υπαίθρου. Καθώς η αναπτυξιακή διαδικασία πόλωσε τον γεωγραφικό χώρο, το επιπλέον χρήμα που συσσωρεύτηκε στα αστικά κέντρα δημιούργησε προσδοκίες εύκολου πλουτισμού. Επίσης, συγκεντρώνονται στις πόλεις οι εξυπηρετήσεις, οι κοινωνικές παροχές, η πολιτική ισχύς, οι πολιτιστικές διέξοδοι, οι δημόσιες επενδύσεις και ταυτόχρονα διογκώνεται ακόμα περισσότερο το πελατειακό κράτος. Αυτή η υπερσυγκεντρωτική διαδικασία και ο έλεγχος του πληθυσμού μέσω της διαπλοκής, της ανοχής αλλά και του δέλεαρ της αυθαίρετης δόμησης είναι η αιτία της πληθυσμιακής γιγάντωσης της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και όχι η περιορισμένης κλίμακας εκβιομηχάνιση. Εξάλλου, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, η χωροθέτηση των αστικών λειτουργιών της χώρας σχεδόν αποκλειστικά στην πρωτεύουσα υπακούει περισσότερο στη λογική του πειθαρχικού βιοπολιτικού κράτους ελέγχου της εποχής της αποικιοκρατίας. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις εγκατέστησαν τις πρώτες αποικιακές πόλεις με κριτήρια διεισδυτικότητας και ελέγχου, ώστε αφενός να γίνεται δυνατή η εκμετάλλευση των πρώτων υλών (και γι' αυτό όλα τα δίκτυα υποδομής της χώρας καταλήγουν στην πρωτεύουσα) και αφετέρου να υπακούει στις απαιτήσεις της οικονομικής αποδοτικότητας η πρωτογενής επεξεργασία και μετέπειτα εξαγωγή τους. Αδιαφορία λοιπόν για την αστική ανάπτυξη της ενδοχώρας, ερήμωση της υπαίθρου και δημιουργία ενός ελεγχόμενου προλεταριάτου στο υπερτροφικό κέντρο, το οποίο χρησιμοποιείται ως διαμετακομιστικός κόμβος για την μεταφορά των αγροτικών κυρίως πρώτων υλών στις δυτικές μητροπόλεις. Η πολιτική σταθερότητα αυτού του μοντέλου ανάπτυξης επιτυγχάνεται τόσο με αστυνομικές μεθόδους, δηλαδή με την ανάδυση ολοκληρωτικών δικτατορικών καθεστώτων, αλλά κυρίως μέσω ενίσχυσης της ατομικής ιδιοκτησίας και των εξαρτήσεων του πληθυσμού από την πελατειακή δομή του πολιτικού συστήματος.

Θα ακολουθήσει η δεκαετία του '80 με την οικολογική προβληματική να εμφανίζεται στο προσκήνιο περισσότερο «από τα πάνω», εισαγόμενη από τις αρχές περιβαλλοντικής προστασίας της ΕΟΚ, παρά από την ίδια την κίνηση των υποκειμένων των οποίων η πολιτικοποίηση περιορίζεται κυρίως σε εργατικούς, φοιτητικούς και αντιιμπεριαλιστικούς αγώνες. Το οικολογικό κίνημα ήταν πάντα ισχνό στην Ελλάδα και δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η νομοθεσία της εποχής υπερβαίνει σε περιβαλλοντική ευαισθησία τις καθημερινές αναζητήσεις του κοινωνικού σώματος. Ταυτόχρονα, το σοσιαλδημοκρατικό

κράτος ενσωματώνει την επιστημονική ελίτ της αριστεράς και προβάλλεται για πρώτη φορά μια ανάπτυξη με ανθρώπινο πρόσωπο. Το ρυθμιστικό του 1983 με τίτλο «Αθήνα και πάλι Αθήνα» είναι χαρακτηριστικό, αφού ανάμεσα στα άλλα πρότεινε την «κατάλυση της ταξικής διάρθρωσης της πόλης και τη δημιουργία επιτροπών γειτονιάς». Βέβαια πολύ γρήγορα η διαβρωτική επήρεια της εξουσίας και οι αναγκαίοι συμβιβασμοί εκτόνωσαν αυτόν τον ψευδεπίγραφο επαναστατικό οίστρο ώστε στο τέλος αυτό που απόμεινε ήταν κάποιες αναπλάσεις περιοχών ή αναπαλαιώσεις, και η συντήρηση νεοκλασικών και βιομηχανικών κτιρίων. «Η υποστήριξη μάλιστα τέτοιων εγχειρημάτων και η μετατροπή τους σε πολυώρους τέχνης από την αριστερά, δεν έκανε τίποτα άλλο από το να διεκδικεί το μεσολαβητικό της ρόλο στη συλλογική μνήμη του προλεταριάτου» 3.

Φτάνοντας στη νέα χιλιετία αρχίζει να οργανώνεται για πρώτη φορά ο στρατηγικός χωροταξικός σχεδιασμός της χώρας με την εκπόνηση αναπτυξιακών χωροταξικών πλαισίων, με πρώτο το Ειδικό Χωροταξικό Αειφόρου Ανάπτυξης Καταστημάτων Κράτησης 4 και θα ακολουθήσουν το χωροταξικό για τον Τουρισμό, για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, για την Βιομηχανία και τέλος το Εθνικό Χωροταξικό. Όλα τα παραπάνω χωροταξικά υπογραμμίζονται από αλαζονικούς τίτλους για την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη.

Ενδεικτικά, αρκεί να αναφερθούμε στο χωροταξικό τουρισμού, σύμφωνα με το οποίο η παραθεριστική κατοικία είναι πρώτιστη αναπτυξιακή προτεραιότητα και στρατηγική επιλογή για τη μετάβαση του ελλαδικού χώρου στο μοντέλο “Φλόριδα της Ευρώπης”. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του «υπάρχουν 4.000.000 αλλοδαποί υποψήφιοι αγοραστές για εξοχικές κατοικίες, με πρώτο πλάνο ανέγερσης 1.000.000 κατοικίες». Υπολογίζεται ότι τα επόμενα χρόνια πάνω από 10 δις ευρώ θα δαπανηθούν από εγχώριες και ξένες κατασκευαστικές εταιρείες. Έτσι λοιπόν προωθείται η μαζική τσιμεντοποίηση των ακτών και των ορεινών όγκων (επιτρέπεται η κατασκευή ιδιωτικών χωριών με συντελεστές τετραπλάσιους της εκτός σχεδίου δόμησης). Πρόκειται για καταστροφή με κρατική επιδότηση. Επίσης, ακατοίκητα νησιά και βραχονησίδες που αποτελούν κιβωτούς φυσικού πλούτου κινδυνεύουν να γίνουν αγκυροβολημένα κρουαζιερόπλοια. Ουσιαστικά, με το χωροταξικό τουρισμού όλο το παραλιακό μέτωπο της χώρας αποτελεί μία δυνάμει ζώνη πολεοδόμησης. Αλλά ακόμα και οι περιοχές που «προστατεύονται» από τη συνθήκη Natura (υδροβιότοποι, δέλτα ποταμών, δασικές περιοχές) μπορούν να υποστούν τουριστικές επενδύσεις, αν οι επιχειρηματίες δώσουν «κάτι παραπάνω», δηλαδή ένα επιπλέον τέλος.

«Σε λίγο η εποχή των rooms to let θα φαίνεται αγροτουρισμός» επισημαίνει ο μελετητής του χωροταξικού για τον τουρισμό, ο οποίος μάλιστα διαχωρίζει τη θέση του από το τελικό σχέδιο λέγοντας ότι «πρόκειται για χωροταξικό κατασκευών, real estate και όχι τουρισμού», το οποίο ακολουθεί το ισπανικό μοντέλο 5 που οδήγησε στην καθολική τσιμεντοποίηση των μεσογειακών ακτών της Ιβηρικής (στο 90% εκτιμάται) με πρόσκαιρα οικονομικά οφέλη και μακροπρόθεσμες δυσμενείς συνέπειες ερημοποίησης. Στην ουσία, πριμοδοτείται η τουριστική μονοκαλλιέργεια και η άγρια ανάπτυξη υπό τον υποκριτικό τίτλο της αειφορίας και της βιωσιμότητας.

Παράλληλα, με το χωροταξικό βιομηχανίας διευρύνεται η γεωγραφική βάση της βιομηχανίας καθώς επεκτείνονται και δημιουργούνται νέες βιομηχανικές περιοχές. Επίσης εντατικοποιούνται οι υποστηρικτικές μεταλλευτικές και λιμενικές δραστηριότητες, αλλάζοντας τις χρήσεις γης ακόμα και σε δασικές περιοχές ή σε περιοχές υψηλής περιβαλλοντικής προστασίας (Natura) όταν πρόκειται για επενδύσεις εθνικού συμφέροντος (χαρακτηριστικό το παράδειγμα των μεταλλείων χρυσού στη Β. Χαλκιδική).

Φυσικά, σε όλα τα παραπάνω χωροταξικά τονίζεται ότι τα έργα πρέπει να συνοδεύονται από περιβαλλοντικές μελέτες, οι οποίες βέβαια δεν είναι τίποτα άλλο από τυποποιημένα συγχωροχάρτια, απαραίτητα πιστοποιητικά οικολογικών φρονημάτων που δικαιολογούν μονάχα τους εργολήπτες. Σχεδόν όλα τα μεγάλα έργα μιλούν για την οικολογική τους διάσταση, μετριάζουν τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, εξυμνούν την κοινωνική τους προσφορά. Τα παραπάνω λοιπόν «αειφόρα χωροταξικά» βασίζονται στη λογική ότι «Πρέπει να δοθεί χώρος στις επενδύσεις και να βρούμε τα όρια στα οποία θα κινηθεί η προστασία του περιβάλλοντος» 6. Ίσως λοιπόν συνέπεια του παραπάνω ρασιοναλισμού αποτελούν και οι πυρκαγιές που κατέκαψαν την Πελοπόννησο, οι οποίες εάν δεν υπήρχαν έπρεπε να εφευρεθούν ώστε να εφαρμοστεί το οικο-καταστροφικό θεσμικό πλαίσιο του χωροταξικού για τον τουρισμό. Εάν λοιπόν τις δεκαετίες του '70-'80 η κρατική ρύθμιση αφορούσε κυρίως την μικροκλίμακα της πολεοδομικής οργάνωσης του χώρου, περνάμε στην νέα χιλιετία όπου δίνεται κυρίως βαρύτητα στην χωροταξία και στην συνολική ρύθμιση των εδαφών της χώρας. Οι επιστήμες της χαρτογραφίας, της γεωλογίας, της ανθρωπογεωγραφίας, των οικονομικών επιστημών, της τοπογραφίας καταγράφουν, μετρούν και αναλύουν τους φυσικούς, πολιτιστικούς, ενεργειακούς και αρχαιολογικούς πόρους της χώρας. Η επικράτεια εισέρχεται στο μικροσκόπιο του κτηματολογίου. Ωστόσο, σαν ένα πετυχημένο παιχνίδι βιοπολιτικού πολέμου η διαχείριση της αειφορίας

εκφράστηκε στη χώρα πρώτα με το χωροταξικό φυλακών, τη ρύθμιση δηλαδή των απαγορευμένων στρατοπέδων εγκλεισμού και κράτησης, για να ακολουθήσει ο σχεδιασμός του τουρισμού, της βιομηχανίας και της ενέργειας. Σταδιακά λοιπόν οι φυσικοί και ανθρωπίνι πόροι της χώρας χαρτογραφούνται, ρυθμίζονται, ελέγχονται και εμπορευματοποιούνται. Οικιστική έκρηξη περιαστικής και παραθεριστικής κατοικίας, real estate, ενεργειακά δίκτυα (αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου), εκτροπές και φράγματα ποταμών (Αχελώος, Άραχθος), νέα δίκτυα μεταφορών (Εγνατία οδός, Ιόνια οδός, Θεσσαλική οδός), τουριστικές επενδύσεις κλίμακας στα καμένα από τις πυρκαγιές εδάφη, έργα υποδομής στο καρκίνωμα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, λιμάνι logistics στο Τυμπάκι, μερικά από τα μεγάλης κλίμακας βιοπολιτικά αναπτυξιακά έργα στην Ελλάδα και η κατηφόρος ανάπτυξη επελαύνει.

Ταυτόχρονα με τα παραπάνω, ας μη ξεχνάμε ότι η υλοποίηση της αειφόρου ανάπτυξης, πέρα από την κακοποίηση του περιβάλλοντος και την αγνόηση των κλιματικών αλλαγών, βασίζεται στην χαμηλόμισθη και υποβαθμισμένη εργασία. Η εκμετάλλευση της φτηνής εργατικής δύναμης των μεταναστών και η γενίκευση της επισφάλειας στο καθεστώς εργασίας, σε συνδυασμό με το δίλημμα θέσεις εργασίας ή καθαρό περιβάλλον, ξεσκεπάζουν το προσωπίο της κοινωνικής ισότητας, συνοχής και ευημερίας του «πράσινου καπιταλισμού» της χώρας.

Εκτός όμως από τη θεσμική κατοχύρωση της οικοκαταστροφικής αειφόρου ανάπτυξης, έχει ιδιαίτερη σημασία να εξετάσουμε και τον τρόπο λήψης αποφάσεων στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Τη δεκαετία του '80 ασκήθηκε έντονη κριτική από αριστερούς και οικολόγους, η οποία εστίαζε στο βαθύ συγκεντρωτικό αθηνοκεντρικό κράτος που δεν λαμβάνει υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τους κατοίκους για τους οποίους σχεδίαζε το μέλλον, και έθεταν ως αντιπρόταση την ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Σήμερα ωστόσο βλέπουμε την τραγωδία να μεγεθύνεται καθώς οι αυξημένοι με αρμοδιότητες τοπικοί άρχοντες, σχεδόν τυφλωμένοι από την εξουσία που τους έχει δοθεί, ανεξέλεγκτοι πραγματοποιούν πολλαπλάσια οικολογικά εγκλήματα από το πρότερο συγκεντρωτικό κράτος. Η λογική είναι απλή: ο κάθε κάτοικος βλέπει το χωράφι του ως ένα δυνάμει οικόπεδο, στη συνέχεια ο κάθε δήμαρχος για λόγους και μόνο ψηφοθηρικούς υπόσχεται στο εκλογικό σώμα περισσότερες επεκτάσεις, ώστε να ενταχθούν στο νέο σχέδιο πόλης περισσότερα χωράφια που θα του φέρουν περισσότερους ψηφοφόρους. Η μελετητική εταιρεία η οποία αναλαμβάνει τον σχεδιασμό του γενικού πολεοδομικού σχεδίου συμφωνεί

με τον δήμαρχο και επαυξάνει καθώς η αμοιβή της μελλοντικής πολεοδομικής μελέτης είναι ανάλογη των στρεμμάτων των επεκτάσεων. Έτσι λοιπόν οι τοπικές κοινωνίες νόμιμα, ακόμα και μέσα από όλες τις προβλεπόμενες διαδικασίες της «διαβούλευσης», της «διαφάνειας» και του «δημόσιου διάλογου» με τη σύσσωμη συμμετοχή της «κοινωνίας των πολιτών» επεκτείνουν τους οικισμούς τους μέσα σε παραποτάμιες ζώνες, μετατρέπουν την αγροτική γη σε βιομηχανική, τιμεντοποιούν τα παραλιακά μέτωπα, καταπατούν τις ζώνες απόλυτης προστασίας που προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις (Natura, Ramsar). Συνεπώς φτάνουμε στο σημείο οι τελευταίοι «προστάτες του περιβάλλοντος» που πηγαίνουν ενάντια στη «λαϊκή βούληση» και βάζουν ορισμένους ελάχιστους φραγμούς στην ανεξέλεγκτη ανάπτυξη να είναι μόνο οι ανώτεροι κρατικοί υπάλληλοι (των περιφερειών ή του ΥΠΕΧΩΔΕ) που ενδέχεται να ελέγξουν τον αποκεντρωμένο πλέον πολεοδομικό σχεδιασμό ή το Συμβούλιο Επικρατείας το οποίο θεωρείται το μεγαλύτερο αγκάθι στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας. Και όλα αυτά γίνονται στο όνομα της αειφόρου ανάπτυξης και με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων προστασίας του περιβάλλοντος.

Συνεπώς, δεν αρκεί καμία αειφόρος ανάπτυξη ώστε να διασωθεί το φυσικό περιβάλλον, όσο ο καπιταλιστικός τρόπος ζωής είναι εγκαθιδρυμένος στις ζωές και τις συνειδήσεις των κατοίκων. Μάλιστα, εδώ είναι που φαίνεται η βιοπολιτική δύναμη και η αποτελεσματικότητα της μοριοποίησης του καπιταλισμού, η οποία είναι σαφώς πιο καταστρεπτική από την ολιγαρχική συγκεντρωτική διαχείριση των πληθυσμών. Σήμερα μπορούμε πια άφοβα να ισχυριστούμε ότι η επιτυχία αυτού του μοντέλου ανάπτυξης προϋποθέτει την καταστροφή της συλλογικής υποκειμενικότητας. Για να το πετύχει αυτό, ο αποκεντρωμένος καπιταλισμός τείνει να αποδομεί ολοένα και περισσότερο τις εστίες εξουσίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διεισδυτικής του ικανότητας αποτελεί η ελληνική ιδιαιτερότητα όπου η διαδικασία υποκειμενοποίησης και κατασκευής κοινωνικών ταυτοτήτων περνά μέσα από την αυξημένη μικροϊδιοκτησία. Εάν λοιπόν δεν ασκηθεί μια συνολική κριτική στην αναπτυξιακή ιδεολογία και τις καπιταλιστικές σχέσεις, φαίνεται η αφέλεια της grass-root επιχειρηματολογίας, η φάρσα της «κοινωνίας των πολιτών» και καταρρέει ολόκληρη η εργαλειοθήκη περί αυτοοργάνωσης των κοινωνιών. Οι κοινωνίες, γυμνές από σχέσεις αλληλεγγύης, αμοιβαιότητας και μοιράσματος, αυτοκαταστρέφονται συλλογικά, μολυσμένες και τυφλωμένες από το φαντασιακό της ανάπτυξης.

Εξοδος από την αειφόρο ανάπτυξη

Υπάρχουν λέξεις γλυκές, λέξεις που χύνουν βάλαμο στην καρδιά, και λέξεις που πληγώνουν. Υπάρχουν λέξεις που σπέρνουν ταραχή στους πληθυσμούς και αναστατώνουν τον κόσμο. Κι ύστερα, υπάρχουν λέξεις δηλητήριο, λέξεις που εισχωρούν στο αίμα σαν ναρκωτικό, αλλοιώνουν την επιθυμία και θολώνουν την κρίση. Η ανάπτυξη είναι μια από αυτές τις τοξικές λέξεις. Το δίλημμα άγρια ανάπτυξη ή αειφόρος - βιώσιμη ανάπτυξη δεν υπάρχει. Είτε το θέλουμε είτε όχι, δεν μπορούμε να κάνουμε την ανάπτυξη κάτι διαφορετικό από αυτό που υπήρξε πάντα: η βιοπολιτική διαχείριση του γυμνού πλανήτη. Η διαρκής δημιουργία μιας κατάστασης εξαιρέσης υπό τη μορφή της ιδεολογίας της υπανάπτυξης και η επακόλουθη αναίρεση όλων των πρότερων φυσικών και κοινωνικών νόμων με την επαναχάραξη των ορίων μεταξύ ζωής και θανάτου των οικοσυστημάτων. Το καινούργιο με την επίκληση της αειφορίας ως ποιοτικό χαρακτηριστικό της νέας ανάπτυξης υποδηλώνει ότι η αειφορία χάνεται τελειωτικά, οπότε μεταπηδάει στη σκηνή του λόγου σαν σύμβολο του ελλείποντος. Ωστόσο, η νέα λέξη δεν αναδύεται απλώς τη στιγμή που το μέλλον του πλανήτη φαντάζει αβέβαιο, αλλά ενσαρκώνει τη δικαίη μετάβαση στη βιολογική πολιτική. Το δικαίο της αειφόρου ανάπτυξης κρατικοποιεί τη φύση και εγκολπώνει εντός του όλους τους έμβιους οργανισμούς καθιστώντας αειφόρα την κυρίαρχη εξουσία.

Εμείς δεν θέλουμε ένα οικολογικό κράτος, ούτε να προσδώσουμε βιοπολιτικά δικαιώματα στον γυμνό πλανήτη. Η κρατική διαχείριση των βιοπολιτικών χαρακτηριστικών του πλανήτη θα συνεπάγεται καταρχήν την υποχρέωση κάθε βιολογικού οργανισμού στην υπακοή, υπό τη δύναμη της οποίας οι πολιτικοί νόμοι θα είναι έγκυροι. Συνεπώς, στο όνομα της βιωσιμότητας του πλανήτη η κρατική θεσμοποίηση της γενετικής ποικιλότητας του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος θα οδηγήσει στην ολοκληρωμένη βιο-κυριαρχία.

Εμείς λοιπόν θέλουμε να σαμποτάρουμε τις καμπύλες της ανάπτυξης και να ενδυναμώσουμε τις γραμμώσεις της αυτονομίας. Γι' αυτό οφείλουμε να αναμετρηθούμε με την βιοπολιτική ηγεμονία της αειφόρου ανάπτυξης, αναζητώντας εκείνη την πολιτισμική



και πολιτική επιλογή λιποταξίας και εξόδου από την αναπτυξιακή κούρσα. Σε αυτή την προοπτική οι διαδικασίες υποκειμενοποίησης και κατασκευής ταυτοτήτων δεν μένει παρά να αποσπαστούν από την ενσφήνωσή τους στην ιδεολογία της ανάπτυξης. Για να γίνει αυτό πρέπει να θέσουμε το μαχαίρι βαθιά μέσα στο κοινωνικό υλικό, να δημιουργήσουμε τη βιοπολιτική και οικολογική αντιεξουσία, νέα συλλογικά υπαρξιακά εδάφη επανεισάγοντας το κοινωνικό και το πολιτικό στη σχέση εξουσίας - φύσης. Γνωρίζουμε ωστόσο ότι δεν θα υπάρξει αληθινή απάντηση στην οικολογική και αναπτυξιακή κρίση παρά μόνο σε πλανητική κλίμακα και μόνο αν πραγματωθεί μια πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική επανάσταση η οποία θα αφορά κυρίως τα μοριακά πεδία ευαισθησίας, νοημοσύνης και επιθυμίας. Όσο για την αειφόρο ανάπτυξη, αυτή μας αφαιρεί κάθε προοπτική εξόδου, μας υπόσχεται την αιώνια ανάπτυξη! Ας βεβηλώσουμε λοιπόν τα έργα και τις ημέρες της αειφόρου ανάπτυξης.

### Σημειώσεις

1. Πρωθυπουργός της Νορβηγίας και πρόεδρος της Παγκόσμιας Επιτροπής για το περιβάλλον και την ανάπτυξη που παρέδωσε την αναφορά της στην γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.

2. sustainable: αρχικά αποδόθηκε στα ελληνικά με τον όρο αυτοσυντηρούμενη.

3. Από την μπροσούρα «μητρόπολη νοτιοβαλκανικού τύπου», μητροπολιτικά συμβούλια 2003.

4. Το πρώτο χωροταξικό που εκπονήθηκε ήταν το 2001 για τη δημιουργία 17 νέων «αειφόρων φυλακών» και την κατάργηση 10 απαρχαιωμένων σημερινών φυλακών.

5. Ένα τσιμεντένιο τείχος απειλεί τη Μεσόγειο. Το τσιμεντένιο τείχος σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος δημιουργείται όπου οι χτισμένες επιφάνειες καταλαμβάνουν πάνω από το 50% της ακτογραμμής. Στη Μεσόγειο η δόμηση έχει καταλάβει τις ακτές σε μια πολύ εκτεταμένη ζώνη, ειδικά στα παράλια της Ισπανίας, της Γαλλίας και της δυτικής Ιταλίας. Το χειρότερο είναι ότι το φαινόμενο επεκτείνεται προς τα ανατολικά. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, οι τεχνητές κτισμένες επιφάνειες παρουσίασαν αύξηση της τάξεως των 190 τετρ. χιλ. κάθε χρόνο, τη δεκαετία του 1990 – 2000, και σήμερα υπολογίζεται ότι το 26% των παραλιών της Μεσογείου είναι ήδη χτισμένο. Αν συνεχιστεί η τάση, το 50% των ακτών της Μεσογείου θα έχει χτιστεί έως το 2025. Σήμερα η μεσογειακή λεκάνη είναι ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο, καθώς δέχεται το 1/3 της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Ο ΕΟΠ τονίζει και προειδοποιεί πως «Δεν μπορούμε να αξιοποιούμε έναν τόπο για 20 χρόνια και να τον καταστρέφουμε για πάντα. Ήδη στη Μεσόγειο εμφανίζονται περιοχές με μεγάλη τουριστική άνθηση στο παρελθόν, που βιώνουν την παρακμή».

6. Δήλωση του υπουργού οικονομίας Αλογοσκούφη.

Από το περιοδικό Black Out <http://www.blackout.gr/keimena/102>

π Ταυτόχρονα, σε Πελοπόννησο, Πάρνηθα, Πήλιο, Εύβοια εστίες φωτιάς ξεσπούσαν καθημερινά σε ένα εφιαλτικό καλοκαίρι που όμοιό του δεν ξανάδε η χώρα. Τόποι απίστευτης ομορφιάς εξαφανίστηκαν. Σε τέτοιες στιγμές απόγνωσης τα media και οι πολιτικοί υποκριτικά κόπτονται για το τις πταίει και επιδίδονται σε ένα θέατρο εντυπώσεων με αποδιοπομπαίους τράγους, από μηχανής θεούς και πόντιους πιλάτους, προσπαθώντας να αντλήσουν πολιτική υπεραξία από το θάνατο και να στρέψουν την κατακραυγή σε ανώδυνες οδούς.

Συγχρόνως, εδώ και μια δεκαετία μεγάλα έργα τρυπάνε βουνά, μετακινούν ποτάμια και χτίζουν τσιμεντένια τείχη κατά μήκος του παραλιακού μετώπου της χώρας. Παράλληλα, εδώ και μια πενταετία καταστρώνεται το νομικό οπλοστάσιο της αειφόρου ανάπτυξης που θεσμοποιεί και κατοχυρώνει μια άνευ προηγουμένου καταστροφή και λεηλασία του φυσικού περιβάλλοντος στο όνομα της βιωσιμότητας των φυσικών πόρων για τις μελλοντικές γενεές. Αλλά εδώ και μια πενήνταετία η ιδεολογία της ανάπτυξης ενσωματώθηκε στο φανταστικό των πληθυσμών ως ο μόνος αδιαφιλονίκητος δρόμος για την ευτυχία και την ατομική ευημερία. Τους επόμενους μήνες στην Ευρύτερη Περιοχή της Θεσσαλονίκης θα συντελεστεί μια άνευ προηγουμένου ριζική μεταστροφή, καθώς μεγάλα αναπτυξιακά έργα αλλάζουν και διευρύνουν ανεξέλεγκτα τα ποιοτικά και ποσοτικά όρια του αστικού τοπίου. Σε τέτοιες στιγμές απόγνωσης είναι κρίσιμο το άνοιγμα μίας συνολικής συζήτησης για το αναπτυξιακό μοντέλο και το οικολογικό ζήτημα.

Κριτική στην ανάπτυξη βιώσιμη – αειφόρος – άγρια – διαρκής – βίαιη - αποανάπτυξη – οικοανάπτυξη

Υπάρχουν λέξεις που συγκροτούν πόλους, που έλκουν ακατανίκητα το ετερογενές και το συνθέτουν ανάγοντάς το αβίαστα στο ομογενές και στο απλό. Μια τέτοια λέξη, είναι η «ανάπτυξη», η οποία δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τις λέξεις αύξηση, εξέλιξη, ωρίμανση: υποδηλώνει πάντοτε μια ευνοϊκή αλλαγή, ένα άλμα από το κατώτερο στο ανώτερο, από το απλό στο σύνθετο. Η ανάπτυξη φιλοδοξεί να ερμηνεύσει τα μυστήρια, να λύσει τους γρίφους, να καταργήσει τα ερωτήματα.

Στις αρχές του περασμένου αιώνα, μετά την εποχή της αποικιοκρατίας, κυριάρχησε ο μύθος ότι όλα τα κράτη της γης ταξίδευαν τον ίδιο δρόμο ή ανέβαιναν την ίδια σκάλα της προόδου (στάδια ανάπτυξης). Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ήταν ο μετρήσιμος και αναμφισβήτητος δείκτης ευτυχίας. Η οικονομική ισχύς υλοποίησε επί του εδάφους την ουτοπία μεταφρασμένη σε εμπορεύματα και εισοδήματα. Οι κοινωνίες δεν είχαν παρά να συμμορφωθούν με τις επιταγές της θεωρίας των σταδίων. Η θεωρία της ανάπτυξης βλέπει μια ιστορική γραμμικότητα όπου τα εξελικτικά στάδια είναι συνάρτηση του χρόνου. Τα

στάδια της ανάπτυξης είναι η απόληξη της ιστορικότητας του Έγγκελς αλλά και η εκσυγχρονισμένη έκδοση της δαρβινικής εξέλιξης, της διαδοχής των τρόπων παραγωγής του Μαρξ, της προόδου του Διαφωτισμού. Ο άνθρωπος νιώθει ήδη από την Αναγέννηση ότι βρίσκεται στο επίκεντρο της εξέλιξης, η κοινωνία υποτάσσει τη φύση και κυριαρχεί επί αυτής. Η ισορροπία της φύσης τίθεται σε παρένθεση, τα οικοσυστήματα ανατρέπονται, η βιολογική σφαίρα υποτάσσεται στην οικονομική.

Ωστόσο, η έννοια της ανάπτυξης ήταν εξαρχής κυρίως μια ιδεολογική κατασκευή, και για να εγκαθιδρυθεί επινόησε παράλληλα τον αντίποδά της, την ιδεολογία της υπανάπτυξης, της φτώχειας. Ο πλανήτης μετατρέπεται σε ενιαίο γεωοικονομικό χώρο και η υπανάπτυξη προβάλλει ως διανοητική κατασκευή που προηγείται χρονικά της ανάπτυξης – έχει νόημα μόνο αφού οριστεί και κυριαρχήσει στο πεδίο των ιδεών η ανάπτυξη. Με ένα περίεργο δε παιχνίδι του διαλεκτικού λόγου, αυτό συμβαίνει και στην πραγματικότητα: η υπανάπτυξη έπεται χρονικά της ανάπτυξης σε όλα τα σημεία του πλανήτη, αποτελεί συνέπιά της. Έτσι η φτώχεια άνησε στη σκιά του πλούτου. Σε καμία περίπτωση η υπανάπτυξη δεν προηγήθηκε της ανάπτυξης• εφευρέθηκε ή κατασκευάστηκε από τους φορείς της. Δημιουργείται η φτώχεια των άλλων, άποψη ενισχυμένη από μια λανθασμένη υπόθεση ότι οι κοινωνίες που βλέπουμε σήμερα ως εξαθλιωμένες και λιμοκτονούσες ήταν έτσι ανέκαθεν, μάλλον δεν ήταν έτσι ουδέποτε. Εντούτοις η ιδεολογία της ανάπτυξης μας επιβάλλει να βλέπουμε τους άλλους ως στατικούς και ομοιόμορφους, οι εξαθλιωμένες μάζες της Βομβάης, οι λιμοκτονούντες του Λάγος και τα υποβαθμισμένα γκέτο των δυτικών μητροπόλεων σύμφωνα με αυτήν την άποψη ήταν πάντοτε έτσι και όλοι τους οι όμοιοι είναι έτσι. Στην πραγματικότητα η εξαθλίωση είναι νεαρότατη, πρόκειται για την άλλη όψη του νομίσματος της προόδου.

Ωστόσο, με το τέλος του β' παγκόσμιου πόλεμου, περνώντας από μισό αιώνα απρόσκοπτης και διαρκούς ανάπτυξης, ήταν πλέον φανερή η ανεπανόρθωτη καταστροφή του περιβάλλοντος. Έτσι τη δεκαετία του '70 τα αυτόνομα κινήματα σε Ευρώπη και Αμερική θέτουν με δυναμικό τρόπο τα οικολογικά ζητήματα αμφισβητώντας και σαμποτάροντας έμπρακτα το καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης. Άμεσες δράσεις, μαζικές πορείες δεκάδων χιλιάδων διαδηλωτών, καταλήψεις, σαμποτάζ και συγκρούσεις σε εργοτάξια πυρηνικών εργοστασίων, αγώνες ενάντια στην αποδάσωση και την καταστροφή βιοτόπων, ενάντια στην επέκταση αεροδρομίων, αυτοκινητοδρόμων και μεγάλων έργων υποδομής. Ακόμα, μέσα στις μητροπόλεις ξεπηδούν κινήματα καταλήψεων σπιτιών ενάντια στις γενικευμένες αναπλάσεις και τις πολιτικές γης. Ταυτόχρονα σπάνε οι διαχωρισμοί μεταξύ πολιτικού και προσωπικού και η «επανάσταση της καθημερινής ζωής» μπαίνει στο επίκεντρο των κινήματων. Μεταξύ άλλων, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, χορτοφαγία, ανακύκλωση, ποδήλατα, κομποστοποίηση, βιολογικές καλλιέργειες γίνονται καθημερινότητα για χιλιάδες νέους στα κατειλημμένα εδάφη των δυτικών μητροπόλεων. Φαίνεται λοιπόν να κλονίζεται η κοινωνική νομιμοποίηση του μεταπολεμικού αναπτυξιακού μοντέλου, και τα επόμενα χρόνια οι οικολογικές ιδέες θα βρουν γόνιμο έδαφος στα μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα των δυτικών κοινωνιών, το περιβάλλον και η ποιότητα ζωής των οποίων είχε υποβαθμιστεί δραματικά. Θα ακολουθήσει στις αρχές της δεκαετίας του '80 σημαντική μερίδα νέων επιστημόνων που κατήγγειλαν την άγρια καπιταλιστική ανάπτυξη και προειδοποιούσαν ότι σύντομα ο πλανήτης πρόκειται να αντιμετωπίσει κρίση βιωσιμότητας.

Η απάντηση στην οικολογική και αναπτυξιακή κρίση δίνεται το 1987 με την έκθεση Brundland 1 του ΟΗΕ που φιλοδοξεί να προσδώσει νόημα σε μια νέου τύπου ανάπτυξη με οικολογικό προσώπιο και την ονομάζει βιώσιμη ανάπτυξη 2. Η «επιτροπή σοφών» επιβεβαιώνει τους κινδύνους που απειλούν τον πλανήτη και κουνά απειλητικά το δάκτυλο λέγοντας πως εάν επιμείνουν οι παρούσες τάσεις οικονομικής δραστηριότητας, η ανθρωπότητα και ο έμβιος κόσμος δεν έχουν καμία ελπίδα. Αλλά ταυτόχρονα με τις παραπάνω απειλές, η επιτροπή είχε έτοιμη την απάντηση. Η βιώσιμη ανάπτυξη θα δώσει τη λύση στα παγκόσμια προβλήματα, λέει και κλείνει πονηρά το μάτι σε όσους διεκδικήσουν μερίδιο από την νέου τύπου ανάπτυξη. Βιομήχανοι και συνδικάτα, εργοδότες και εργαζόμενοι, όλοι μπορούν, «αρκεί να προσέξουν» για να αποφευχθούν οι υπερβολές της μεταπολεμικής περιόδου. Υπάρχει θέση για όλους στον κοινό μας πλανήτη, αρκεί να ασπασθούν την νέα μαγική έννοια: «sustainable development». Φτάνουμε λοιπόν στο καρναβάλι ή αλλιώς Συνδιάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη τον Ιούνιο του 1992 όπου χειροκροτήθηκε πως έκλεισε η ιστορική περίοδος της «εποχής της ανάπτυξης» για να περάσουμε στην νέα εποχή της «βιώσιμης ανάπτυξης».

Η ιστορία είναι γνωστή. Κάθε φορά που η αναπτυξιακή ιδεολογία υφίσταται έντονη κριτική με βάση τα αρνητικά της αποτελέσματα, το περίγραμμά της διαστέλλεται ώστε να συμπεριλάβει άγνωστες μέχρι εκείνη τη στιγμή ποιότητες. Έτσι της έχουν προσδοθεί κατά καιρούς διάφορα κοσμητικά επίθετα όπως «εναλλακτική», «δίκαιη», «ήπια», και πλέον «βιώσιμη - αειφόρος ανάπτυξη». Με τους όρους αυτούς επιχειρήθηκε να συμβιβαστούν τα ασυμβίβαστα: να επεκταθεί η ανάπτυξη ώστε να συμπεριλάβει έθνη, φυλές και κοινωνικές τάξεις απανταχού της γης, να γίνει «συμβατή με τη περιβαλλοντική προστασία», να πάψει να αναλώνει τους φυσικούς πόρους, να γίνει διαρκής, βιώσιμη και αειφόρος, ανεξάρτητα από γεωγραφικούς, γεωφυσικούς, κοινωνικούς, κλιματικούς και άλλους περιορισμούς. Στην πραγματικότητα, η ανάπτυξη είναι και σήμερα αυτό που ήταν πάντοτε: συσσώρευση και αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Βέβαια λαμβάνεται πλέον υπ' όψιν και η οικολογική διάσταση: «δεν υπάρχει ανάπτυξη χωρίς βιωσιμότητα και δεν υπάρχει βιωσιμότητα χωρίς ανάπτυξη». Η ιδεολογία της ανάπτυξης εμφανίζεται λοιπόν αποκαθαρμένη από όλες τις κατηγορίες των οικολογικών κινήσεων, έτοιμη να αντεπιτεθεί. Διεθνείς οργανισμοί, υπουργεία και πολυεθνικές συναγωνίζονται για τη χρήση της μαγικής έννοιας. Τα άτια χλιμιντρίζουν ανυπόμονα, καθώς ένας νέος κύκλος κεφαλαιοποίησης της φύσης θα αντιμετωπίσει όλα τα δεινά. Αρκεί να προφέρεις τη λέξη «sustainable». «Όταν συνειδητοποιήσουμε ότι μπορούμε να βγάλουμε φράγκα καθαρίζοντας το περιβάλλον θα το κάνουμε». Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι λοιπόν μια ιδιοφυής έννοια. Καταφέρνει να υποσχεθεί καταστροφή του περιβάλλοντος και ταυτόχρονα θεραπεία των κακών της παραδοσιακής ανάπτυξης. Η βελτιστοποίηση της καταστροφής αποτελεί τον μοναδικό τρόπο να γίνει η ανάπτυξη βιώσιμη. Οι τοπικές κοινότητες καλούνται επειγόντως να υιοθετήσουν τον πιο πάνω ρασιοναλισμό, βελτιστοποιώντας την αποδάσωση, τη διάβρωση, την απώλεια γενετικής ποικιλότητας. Όλοι επιχειρούν να βρουν αυτό το βέλτιστο σημείο μέχρι το οποίο η καταστροφή της φύσης είναι επιτρεπτή!

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 μια ακόμα προσδοκώμενη επιτυχία του νέου όρου ήταν ότι ο εξωραϊσμός της ανάπτυξης με τον έννοια της αειφορίας ήρθε να υποκαταστήσει ιδεολογήματα που ξόφλησαν τους λογαριασμούς τους. Τείνει κυρίως να υποκαταστήσει την έννοια της οικοανάπτυξης και υπερβαίνει την «ισόρροπη», «κοινωνικά δίκαιη», «οικολογικά

αποδεκτή». Όλες αυτές οι έννοιες επιχειρήθηκε κατά καιρούς να χρησιμοποιηθούν ως άλλοθι για την βαρβαρότητα της αναπτυξιακής διαδικασίας, τις οικολογικές καταστροφές και την κοινωνική αποδιάρθρωση. Σήμερα, η έννοια της αειφορίας συμπεριλαμβάνει μια σειρά από «πράσινες αρχές» με βάση τις οποίες η προηγούμενη ανάπτυξη κρίνεται ως διαρκής –βίαιη και άγρια–, ενώ τώρα θα περάσουμε σε μια εποχή φιλική στο περιβάλλον. Βασικές αρχές το τρίπτυχο Οικονομική Ανάπτυξη – Κοινωνική Δικαιοσύνη – Προστασία του Περιβάλλοντος, και οι αντίστοιχες επιδιώξεις για διεθνοποίηση και χωρική συνοχή, ανταγωνιστικότητα και καινοτομία, ισότητα ευκαιριών και κοινωνική συνοχή, οικολογική ισορροπία και ποιότητα ζωής.

Ταυτόχρονα, βρισκόμαστε στην εποχή που παρακμάζει η κινηματική διάσταση του οικολογικού χώρου, πολλά στελέχη του επαγγελματοποιούνται καταλαμβάνοντας κρατικές θέσεις και η θεσμοποίησή του φτάνει στο σημείο που αρκετά πράσινα κόμματα συμμετέχουν σε κυβερνητικούς συνασπισμούς. Το πολιτικό κατεστημένο αγκάλιασε λοιπόν τον νέο όρο στερώντας τον από το πρωταρχικό του νόημα: την οικολογική σταθερότητα. Σήμερα, ο όρος βιώσιμη ανάπτυξη δεν διακυβεύει την ουσία της αναπτυξιακής λογικής αλλά την εμπλουτίζει. Ο πράσινος καπιταλισμός, συνδυάζοντας καινοτομία και αφομοίωση των οικολογικών αιτημάτων, και προσθέτοντας στην ανάπτυξη κοσμητικά επίθετα, μοιάζει ο αδιαμφισβήτητος νικητής. Ωστόσο, το γεγονός ότι το οικολογικό λεξιλόγιο απόκτησε σταδιακά κυρίαρχη θέση αυτοαναιρείται από τη στιγμή που το επαναστατικό του κήρυγμα απορρίπτεται.

Κυβερνήσεις, συνδικάτα, το επιστημονικό και βιομηχανικό λόμπι υιοθετούν το οικολογικό λεξιλόγιο κάνοντάς το κιμά στα αδηφάγα δόντια ενός τροχού που επιμένει να περιστρέφεται. Έτσι, ενώ η βιομηχανία έβλεπε μέχρι τώρα το περιβάλλον ως ένα ενοχλητικό εμπόδιο για την πραγμάτωση κερδών, σήμερα αντιλαμβάνεται ότι μπορεί να αποτελέσει τον κινητήριο μοχλό μιας νέας τεχνολογικής επανάστασης. Υβριδικά πράσινα αυτοκίνητα, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, πράσινη τεχνολογία, έξυπνες οικολογικές συσκευές, και η οικολογική βιομηχανία στην Ε.Ε. αυξάνεται κατά 8% κάθε χρόνο.

Ταυτόχρονα, η αφομοίωση των οικολογικών αιτημάτων προχωράει σε μεταμοντέρνες εκδοχές. Οι μεγαλύτερες εταιρείες «πρασινίζουν» την επικοινωνιακή τους πολιτική: η Virgin συνδράμει με 3 δισ. δολάρια στην ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η Wal-Mart αντικαθιστά τον στόλο των αυτοκινήτων της με υβριδικά και διανέμει 60.000 ηλεκτρικούς λαμπτήρες χαμηλής κατανάλωσης στους εργαζόμενούς της, η IKEA θέτει ως στόχο τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για την ηλεκτροδότηση των καταστημάτων της ως το 2012, η πετρελαϊκή Royal Dutch Shell ανακοινώνει επενδύσεις στην αιολική και την ηλιακή ενέργεια και η BP έβαλε τον ήλιο στο εμπορικό της σήμα. Οι πωλήσεις βιολογικών προϊόντων γνωρίζουν αλματώδη αύξηση και ο οικότουρισμός γίνεται η νέα βαριά αλλά και έξυπνη βιομηχανία των δυτικών μεσογειακών χωρών. Τέλος, οι παλαιές οικοκοινότητες των ριζοσπαστών αναρχοοικολόγων μοιάζουν γραφικές μπροστά στις οικολογικές μεταπόλεις του 21ου αιώνα. Το 2010 θα είναι έτοιμη η πρώτη οικολογική πράσινη πόλη στον πλανήτη η οποία θα μπορεί να φιλοξενήσει 500.000 «οικολογικούς κατοίκους» στην Κίνα του «πράσινου δρόμου» και των «πράσινων ολυμπιακών», αλλά και των μεγαλύτερων οικολογικών εγκλημάτων και των 50.000 κοινωνικών συγκρούσεων μόνο για το 2006 με αφορμή περιβαλλοντικά προβλήματα. Έως το 2020 αναμένονται 30 παρόμοιες πόλεις σε

όλο τον κόσμο.

Θα ακολουθήσουν, τέλος, η ενεργοποίηση του πρωτοκόλλου του Κιότο (2005) που θα απαντήσει στο εάν ο καπιταλισμός μπορεί να γίνει οικολογικός, μετατρέποντας τον πλανήτη σε ενιαία «αγορά ρύπανσης» η οποία διαχειρίζεται το διεθνές χρηματιστήριο-εμπόριο ρύπων, και περιλαμβάνει πράσινους φόρους, οικολογικά πρόστιμα, «δικαιώματα στη ρύπανση» και «παραδείσους ρύπανσης». Το πρωτόκολλο προβλέπει μείωση των θερμοκηπιακών αερίων κατά 5,2% έως το 2012 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, και ως μηχανισμό ρύθμισης υιοθετεί την αγοροπωλησία ρύπων με βάση την οποία μια εταιρεία ή ένα κράτος μπορεί να πουλήσει και να αγοράσει δικαιώματα ρύπανσης. Δημιουργείται λοιπόν μια νέα γενιά εταιρειών, οι «πιστωτές άνθρακος», η οποία κερδίζει μυθικά πλούτη επενδύοντας στην οικολογική ευαισθησία προσώπων και επιχειρήσεων. Όσοι υπερκαταναλώνουν ορυκτά καύσιμα συμβάλλοντας στην κλιματική αλλαγή μπορούν να εξαγοράσουν την περιβαλλοντική τους αμαρτία προσφέροντας ένα χρηματικό ποσό, κάτι σαν οικολογικό πρόστιμο, προκειμένου να επενδυθεί σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Όλοι λοιπόν τζογάρουν στο πράσινο. Έτσι τα δάση ανάγονται σε «απορροφητήρες» των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και αγοράζονται από εταιρείες ώστε να δικαιολογούν τις εκπομπές ρύπων σε άλλα σημεία του πλανήτη. Δημιουργείται μια νέα γεωγραφία της ρύπανσης. Στο όνομα της «καθαρής ανάπτυξης» η φύση εμπορευματοποιείται και η κλιματική αλλαγή μετατρέπεται σε μπιζνα. Η «δημιουργική» καταστροφή του περιβάλλοντος συνεχίζεται με τον «πράσινο πυρετό» να αναζωογονεί τον καπιταλισμό.

Η χρεοκοπία της ανάπτυξης και η βιοπολιτική ανάπτυξη εκτάκτου ανάγκης

Ήδη από τη δεκαετία του '80 αναγγέλθηκε η χρεοκοπία της οικονομικής θεωρίας της ανάπτυξης και τώρα πολλοί υποστηρίζουν ότι βρισκόμαστε στην τελική φάση απόρριψής της. Στην τελευταία σύνοδο των G8 στη Γερμανία δεν αναφέρθηκε κανείς σε αυτήν. Ούτε οι διεθνείς οργανισμοί, όπως ΔΝΤ, ΠΟΕ, ή η Παγκόσμια Τράπεζα ασχολούνται πλέον μαζί της. Όλοι φοβούνται ότι η συνέχιση του αναπτυξιακού μοντέλου που έχει ως συνέπεια την κλιματική αλλαγή μπορεί σαν οικολογική βόμβα να προκαλέσει διεθνή οικονομική καταστροφή ισοδύναμη με το κραχ του 1929. Αυτό ωστόσο που επιβιώνει είναι η ανάπτυξη με «επιθετικό προσδιορισμό». Η «βιώσιμη» ή η «αειφόρος» ανάπτυξη είναι η πιο επιτυχής έκφραση στο μαστόρεμα των λέξεων. Αυτή που σέβεται τη φύση και τον άνθρωπο και θα πετύχει την ευημερία μέσα από την «καλή» μεγέθυνση. Δεν πρόκειται όμως απλώς για ένα παιχνίδι των λέξεων...

Ενώ λοιπόν πολλοί δισυσθάνονται ότι η ιδέα της ανάπτυξης δεν αποτελεί παρά ένα σκελετικό απομεινάρι στο διανοητικό τοπίο, η αντίσταση της κυρίαρχης αυτής ιδεολογίας την καθιστά κάτι πολύ περισσότερο από ένα μνημείο στους θεούς του 20ου αιώνα. Εάν η ανάπτυξη χρησιμοποιείται σήμερα για να μας προστατεύσει από την ανάπτυξη, ο κύκλος έχει κλείσει, η έννοια αυτή βρίσκεται ήδη θρυμματισμένη στο έδαφος. Τα ιδεολογικά ερείπια του σύγχρονου κόσμου κλείνουν εντούτοις τη ματιά μέσα στο αποψιλωμένο τοπίο στην νέου τύπου ανάπτυξη. Ο καπιταλισμός αναγεννιέται μέσα από τις στάχτες του.

Από το «Βρισκόμαστε μπροστά σε μία εδαφική τρομοκρατία», δήλωση του προέδρου της «Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ζητήματα δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας» αναφορικά

με τις φονικές πυρκαγιές στη Μεσόγειο, μέχρι την «ασύμμετρη απειλή» της ελληνικής κυβέρνησης είναι φανερό η διεύρυνση του «κράτους πληθυσμού» με επιπρόσθετα βιολογικά χαρακτηριστικά. Ο πλανήτης εισέρχεται σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, όλοι το γνωρίζουν. Το ενδιαφέρον όμως είναι ότι οι «οικολογικές καταστροφές» βαφτίζονται «εθνικές τραγωδίες» και το κράτος βγαίνει ενισχυμένο μέσα από τον βιολογικό θάνατο. Η βιοπολιτική διαχείριση όχι μόνο των πληθυσμών αλλά όλων των ζωντανών οργανισμών μπαίνει σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και ενισχύεται η εγγραφή της ζωής στην κρατική εξουσία. Ο πλανήτης, ωστόσο, γυμνός από βιοπολιτικά και περιβαλλοντικά δικαιώματα, φαίνεται όλο και περισσότερο ανίσχυρος να απαντήσει καθώς η έμβια ζωή υπάγεται και ενσωματώνεται σταδιακά και καθ' ολοκληρία στους μηχανισμούς, στους υπολογισμούς και στα σχέδια της εξουσίας. Η αειφόρος ανάπτυξη, κατασκευάζοντας σύνορα μεταξύ ζωής και θανάτου, διαρρηγνύει τον βιοπολιτικό ιστό του πλανήτη και γίνεται ο δούρειος ίππος για την άλωση όλων των έμβιων οργανισμών. Ίσως κάνοντας παραλληλισμό των όρων του Agamben από τη «γυμνή ζωή» του homo sacer θα πρέπει να μιλάμε πλέον για τον «γυμνό πλανήτη» του «καπιταλισμού της καταστροφής». Ο γυμνός πλανήτης είναι η φονεύσιμη, άθυτη αλλά και ιερή ζωή των οικοσυστημάτων της φύσης και του ανθρώπου που μπορεί να θανατωθεί και να εξαλειφθεί ατιμωρητί.

Ο καπιταλισμός χρεοκοπημένος από όλες τις πρότερες ιδεολογίες του διαφωτισμού περί ατομικής ελευθερίας, ισότητας στις επιλογές και ευτυχίας, αλλά διαβλέποντας και τα όρια της μετανεωτερικής ιδεολογίας της ασφάλειας, αρχίζει να χρησιμοποιεί πλέον την οικολογική κρίση και τις περιβαλλοντικές καταστροφές ως την κατάσταση πλήρους αποπροσανατολισμού. Οι απρόσμενες συμφορές ανοίγουν ένα πολύ βολικό παράθυρο για να προωθηθούν πολιτικές που δεν μπορούσε το κράτος να προωθήσει υπό φυσιολογικές συνθήκες. Εργαλείο σε αυτή τη στρατηγική αποτελεί η βιώσιμη - αειφόρος ανάπτυξη, η οποία με τους μηχανισμούς χαρτογράφησης, αποκλεισμού και περιλήψης της έμβιας ζωής επανακωδικοποιεί την κατάσταση εξαίρεσης επεκτείνοντάς την σε όλες τις μορφές της ζωής. Η άνοδος της κατάστασης εξαίρεσης όπως εμφανίστηκε με τον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία επεκτείνεται τώρα στον ολοκληρωμένο έλεγχο του πλανητικού περιβάλλοντος. Το «δόγμα του σοκ» και ο «καπιταλισμός της συμφοράς» στόχο έχουν την βιοπολιτική εκμετάλλευση ενός κατακλυσμιαίου γεγονότος, που προκαλεί στη χώρα και στους πολίτες ένα τεράστιο και ενίοτε αξεπέραστο σοκ. Μιλάμε για έναν πόλεμο, και όλο και πιο συχνά για μια μεγάλη φυσική καταστροφή (όπως οι πρόσφατες πυρκαγιές). Έτσι, στο όνομα της περιβαλλοντικής προστασίας νομιμοποιείται το ολοκαύτωμα.

Ενώ λοιπόν η είσοδος της οικολογίας στην πολιτική σφαίρα ξεκίνησε από τα κινήματα χειραφέτησης και αυτονομίας, σήμερα η πολιτική κρατική διαχείριση του περιβάλλοντος επεκτείνει την βιοπολιτική ετερονομία. Η πολιτικοποίηση όλων των έμβιων οργανισμών σηματοδοτεί τη νέα ριζική μεταβολή. Η αειφόρος – βιώσιμη ανάπτυξη είναι μέρος της σύγκρουσης για βιοεξουσία, διότι ο πλανήτης στο σύνολό του παρουσιάζεται όχι πλέον ως το αντικείμενο αλλά ως το υποκείμενο της πολιτικής εξουσίας. Το νέο βιοπολιτικό σώμα συμπεριλαμβάνει όλους τους έμβιους οργανισμούς, αλλά επίσης εγκολπώνει όλο και περισσότερο τα ενεργειακά αποθέματα, τα αποθέματα νερού, τα προστατευτικά στρώματα της ατμόσφαιρας. Τα παραπάνω αποτελούν και τα βιομετρικά συστατικά του θυσιαστηρίου σώματος του γυμνού πλανήτη. Το διακύβευμα είναι λοιπόν η διεκδίκηση και απελευθέρωση του βιοπολιτικού πλανήτη. Η απόφαση για την γυμνή ζωή του πλανήτη θα αποτελεί το



πολιτικό κριτήριο για τα επόμενα χρόνια, και αυτό διότι η αμφισβήτηση των ιδιοτήτων της ζωής προκαλεί μια σχεδόν βιολογική διεκδίκηση του ανήκειν. Ο κίνδυνος να μετατραπεί ο πλανήτης σε ένα πειραματικό βιοπολιτικό στρατόπεδο είναι ορατός. Και αυτό διότι η γυμνή ζωή του πλανήτη λαμβάνει τη μορφή της εξαίρεσης, δηλαδή διατηρείται ως κάτι το οποίο περιλαμβάνεται μόνο διαμέσου μιας εξαίρεσης. Το τεχνητό περιβάλλον των αστικών τοπίων γίνεται ο κυρίαρχος κανόνας και η φύση το υποκείμενο της καταστολής, της απέλασης ή της απρόβλεπτης λαθραίας εξέγερσης.

Το ερώτημα, έχει πραγματικά ανάγκη ο πλανήτης να πολιτικοποιηθεί ή μήπως το πολιτικό στοιχείο εμπεριέχεται εντός του ως ο πλέον πολύτιμος πυρήνας του, θα δώσει την απάντηση στο αναπτυξιακό μοντέλο των επόμενων δεκαετιών.

### Σύντομη κριτική της ανάπτυξης στην Ελλάδα

Θα εξετάσουμε το αναπτυξιακό παράδειγμα της Ελλάδας του τελευταίου μισό αιώνα. Στην διχασμένη μεταεμφυλιακή Ελλάδα για να εξασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή επινοείται το σχέδιο της αντιπαροχής ως εδαφική και πολιτική επέκταση του σχεδίου Μάρσαλ για τον καπιταλιστικό δρόμο ανάπτυξης της χώρας. Η ιδεολογία της ανάπτυξης, η ενίσχυση της μικροϊδιοκτησίας και η εμφάνιση των πρώτων καταναλωτικών αγαθών προσέδωσαν ένα ανταγωνιστικό όραμα στον πληθυσμό απέναντι στις κομμουνιστικές απειλές και αποτέλεσαν το εργαλείο του κράτους ώστε να διαχειριστεί την οργή, τις φοβίες και τις ανασφάλειες ενός κόσμου με ανοιχτές τις πληγές του εμφυλίου και έχοντας ακόμα αιχμαλώτους σε ξερονήσια. Η επιλογή της άναρχης αυθαίρετης ανάπτυξης των μεταεμφυλιακών πόλεων ήταν σαφώς το πιο πετυχημένο κρατικό μέσο διαχείρισης των κοινωνικών συγκρούσεων. Η στρατηγική των αυθαιρέτων γέννησε μια ιδιότυπη μορφή αστικής «κοινωνικής αυτοοργάνωσης» που αντικατέστησε τις πρότερες αγροτικές μορφές αλληλεγγύης αλλά ταυτόχρονα ενίσχυσε και το πελατειακό κράτος. Κατά κάποιον τρόπο το κράτος για αρκετές δεκαετίες χρησιμοποίησε το έντονο έλλειμμα νομιμοποίησης του μεταεμφυλιακού πολιτικού συστήματος επιτρέποντας την αυθαίρετη δόμηση ως μέσο οικονομικής και κοινωνικής αναζωογόνησης. Η βαθιά δυσπιστία απέναντι στο κράτος και η κοινωνική αποδοχή της παραβατικότητας ενίσχυσε την ατομική πρωτοβουλία και ο κατασκευαστικός τομέας μέσω της ανοχής της παρανομίας έγινε η κινητήριος δύναμη του ελληνικού καπιταλισμού. Έτσι λοιπόν φτάνει το 1969 η Ελλάδα να κατέχει την πρώτη θέση στην κατασκευή σπιτιών στον «καπιταλιστικό κόσμο», χωρίς φυσικά να υπάρχει καμία περιβαλλοντική πολιτική. Βιάζοντας το αστικό τοπίο αυξάνονται υπέρμετρα οι συντελεστές δόμησης, οι καλύψεις των οικοπέδων, τα ύψη των κτιρίων, χωρίς να υπάρχει καμία μέριμνα για κοινόχρηστους και κοινωφελείς χώρους, χτίζονται τα ρέματα, καταπατούνται οι παραλίες, μολύνεται και υποβαθμίζεται το χερσαίο και θαλάσσιο περιβάλλον της χώρας.

Ταυτόχρονα, η μαζική εισροή των εξαθλιωμένων αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις οφείλεται σε ένα πλέγμα διαρθρωτικών μεταβολών στη γεωργία, στην τριτογενεοποίηση της οικονομίας και την αποδιάρθρωση των κοινωνικών δομών της υπαίθρου. Καθώς η αναπτυξιακή διαδικασία πόλωσε τον γεωγραφικό χώρο, το επιπλέον χρήμα που συσσωρεύτηκε στα αστικά κέντρα δημιούργησε προσδοκίες εύκολου πλουτισμού. Επίσης, συγκεντρώνονται στις πόλεις οι εξυπηρετήσεις, οι κοινωνικές παροχές, η πολιτική ισχύς, οι πολιτιστικές διέξοδοι, οι δημόσιες επενδύσεις και ταυτόχρονα διογκώνεται ακόμα

περισσότερο το πελατειακό κράτος. Αυτή η υπερσυγκεντρωτική διαδικασία και ο έλεγχος του πληθυσμού μέσω της διαπλοκής, της ανοχής αλλά και του δέλεαρ της αυθαιρέτης δόμησης είναι η αιτία της πληθυσμιακής γιγάντωσης της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και όχι η περιορισμένης κλίμακας εκβιομηχάνιση. Εξάλλου, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, η χωροθέτηση των αστικών λειτουργιών της χώρας σχεδόν αποκλειστικά στην πρωτεύουσα υπακούει περισσότερο στη λογική του πειθαρχικού βιοπολιτικού κράτους ελέγχου της εποχής της αποικιοκρατίας. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις εγκατέστησαν τις πρώτες αποικιακές πόλεις με κριτήρια διεισδυτικότητας και ελέγχου, ώστε αφενός να γίνεται δυνατή η εκμετάλλευση των πρώτων υλών (και γι' αυτό όλα τα δίκτυα υποδομής της χώρας καταλήγουν στην πρωτεύουσα) και αφετέρου να υπακούει στις απαιτήσεις της οικονομικής αποδοτικότητας η πρωτογενής επεξεργασία και μετέπειτα εξαγωγή τους. Αδιαφορία λοιπόν για την αστική ανάπτυξη της ενδοχώρας, ερήμωση της υπαίθρου και δημιουργία ενός ελεγχόμενου προλεταριάτου στο υπερτροφικό κέντρο, το οποίο χρησιμοποιείται ως διαμετακομιστικός κόμβος για την μεταφορά των αγροτικών κυρίως πρώτων υλών στις δυτικές μητροπόλεις. Η πολιτική σταθερότητα αυτού του μοντέλου ανάπτυξης επιτυγχάνεται τόσο με αστυνομικές μεθόδους, δηλαδή με την ανάδυση ολοκληρωτικών δικτατορικών καθεστώτων, αλλά κυρίως μέσω ενίσχυσης της ατομικής ιδιοκτησίας και των εξαρτήσεων του πληθυσμού από την πελατειακή δομή του πολιτικού συστήματος.

Θα ακολουθήσει η δεκαετία του '80 με την οικολογική προβληματική να εμφανίζεται στο προσκήνιο περισσότερο «από τα πάνω», εισαγόμενη από τις αρχές περιβαλλοντικής προστασίας της ΕΟΚ, παρά από την ίδια την κίνηση των υποκειμένων των οποίων η πολιτικοποίηση περιορίζεται κυρίως σε εργατικούς, φοιτητικούς και αντιιμπεριαλιστικούς αγώνες. Το οικολογικό κίνημα ήταν πάντα ισχυρό στην Ελλάδα και δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η νομοθεσία της εποχής υπερβαίνει σε περιβαλλοντική ευαισθησία τις καθημερινές αναζητήσεις του κοινωνικού σώματος. Ταυτόχρονα, το σοσιαλδημοκρατικό κράτος ενσωματώνει την επιστημονική ελίτ της αριστεράς και προβάλλεται για πρώτη φορά μια ανάπτυξη με ανθρώπινο πρόσωπο. Το ρυθμιστικό του 1983 με τίτλο «Αθήνα και πάλι Αθήνα» είναι χαρακτηριστικό, αφού ανάμεσα στα άλλα πρότεινε την «κατάλυση της ταξικής διάρθρωσης της πόλης και τη δημιουργία επιτροπών γειτονιάς». Βέβαια πολύ γρήγορα η διαβρωτική επήρεια της εξουσίας και οι αναγκαίοι συμβιβασμοί εκτόνωσαν αυτόν τον ψευδεπίγραφο επαναστατικό οίστρο ώστε στο τέλος αυτό που απόμεινε ήταν κάποιες αναπλάσεις περιοχών ή αναπαλαιώσεις, και η συντήρηση νεοκλασικών και βιομηχανικών κτιρίων. «Η υποστήριξη μάλιστα τέτοιων εγχειρημάτων και η μετατροπή τους σε πολυχώρους τέχνης από την αριστερά, δεν έκανε τίποτα άλλο από το να διεκδικεί το μεσολαβητικό της ρόλο στη συλλογική μνήμη του προλεταριάτου» 3.

Φτάνοντας στη νέα χιλιετία αρχίζει να οργανώνεται για πρώτη φορά ο στρατηγικός χωροταξικός σχεδιασμός της χώρας με την εκπόνηση αναπτυξιακών χωροταξικών πλαισίων, με πρώτο το Ειδικό Χωροταξικό Αειφόρου Ανάπτυξης Καταστημάτων Κράτησης 4 και θα ακολουθήσουν το χωροταξικό για τον Τουρισμό, για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, για την Βιομηχανία και τέλος το Εθνικό Χωροταξικό. Όλα τα παραπάνω χωροταξικά υπογραμμίζονται από αλαζονικούς τίτλους για την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη.

Ενδεικτικά, αρκεί να αναφερθούμε στο χωροταξικό τουρισμού, σύμφωνα με το οποίο η παραθεριστική κατοικία είναι πρώτιστη αναπτυξιακή προτεραιότητα και στρατηγική επιλογή για τη μετάβαση του ελλαδικού χώρου στο μοντέλο “Φλόριδα της Ευρώπης”. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του «υπάρχουν 4.000.000 αλλοδαποί υποψήφιοι αγοραστές για εξοχικές κατοικίες, με πρώτο πλάνο ανέγερσης 1.000.000 κατοικίες». Υπολογίζεται ότι τα επόμενα χρόνια πάνω από 10 δις ευρώ θα δαπανηθούν από εγχώριες και ξένες κατασκευαστικές εταιρείες. Έτσι λοιπόν προωθείται η μαζική τσιμεντοποίηση των ακτών και των ορεινών όγκων (επιτρέπεται η κατασκευή ιδιωτικών χωριών με συντελεστές τετραπλάσιους της εκτός σχεδίου δόμησης). Πρόκειται για καταστροφή με κρατική επιδότηση. Επίσης, ακατοίκητα νησιά και βραχονησίδες που αποτελούν κιβωτούς φυσικού πλούτου κινδυνεύουν να γίνουν αγκυροβολημένα κρουαζιερόπλοια. Ουσιαστικά, με το χωροταξικό τουρισμού όλο το παραλιακό μέτωπο της χώρας αποτελεί μία δυνάμει ζώνη πολεοδόμησης. Αλλά ακόμα και οι περιοχές που «προστατεύονται» από τη συνθήκη Natura (υδροβιότοποι, δέλτα ποταμών, δασικές περιοχές) μπορούν να υποστούν τουριστικές επενδύσεις, αν οι επιχειρηματίες δώσουν «κάτι παραπάνω», δηλαδή ένα επιπλέον τέλος. «Σε λίγο η εποχή των rooms to let θα φαίνεται αγροτουρισμός» επισημαίνει ο μελετητής του χωροταξικού για τον τουρισμό, ο οποίος μάλιστα διαχωρίζει τη θέση του από το τελικό σχέδιο λέγοντας ότι «πρόκειται για χωροταξικό κατασκευών, real estate και όχι τουρισμού», το οποίο ακολουθεί το ισπανικό μοντέλο 5 που οδήγησε στην καθολική τσιμεντοποίηση των μεσογειακών ακτών της Ιβηρικής (στο 90% εκτιμάται) με πρόσκαιρα οικονομικά οφέλη και μακροπρόθεσμες δυσμενείς συνέπειες ερημοποίησης. Στην ουσία, πριμοδοτείται η τουριστική μονοκαλλιέργεια και η άγρια ανάπτυξη υπό τον υποκριτικό τίτλο της αειφορίας και της βιωσιμότητας.

Παράλληλα, με το χωροταξικό βιομηχανίας διευρύνεται η γεωγραφική βάση της βιομηχανίας καθώς επεκτείνονται και δημιουργούνται νέες βιομηχανικές περιοχές. Επίσης εντατικοποιούνται οι υποστηρικτικές μεταλλευτικές και λιμενικές δραστηριότητες, αλλάζοντας τις χρήσεις γης ακόμα και σε δασικές περιοχές ή σε περιοχές υψηλής περιβαλλοντικής προστασίας (Natura) όταν πρόκειται για επενδύσεις εθνικού συμφέροντος (χαρακτηριστικό το παράδειγμα των μεταλλείων χρυσού στη Β. Χαλκιδική).

Φυσικά, σε όλα τα παραπάνω χωροταξικά τονίζεται ότι τα έργα πρέπει να συνοδεύονται από περιβαλλοντικές μελέτες, οι οποίες βέβαια δεν είναι τίποτα άλλο από τυποποιημένα συγχωροχάρτια, απαραίτητα πιστοποιητικά οικολογικών φρονημάτων που δικαιολογούν μονάχα τους εργολήπτες. Σχεδόν όλα τα μεγάλα έργα μιλούν για την οικολογική τους διάσταση, μετριάζουν τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, εξυμνούν την κοινωνική τους προσφορά. Τα παραπάνω λοιπόν «αειφόρα χωροταξικά» βασίζονται στη λογική ότι «Πρέπει να δοθεί χώρος στις επενδύσεις και να βρούμε τα όρια στα οποία θα κινηθεί η προστασία του περιβάλλοντος» 6. Ίσως λοιπόν συνέπεια του παραπάνω ρασιοναλισμού αποτελούν και οι πυρκαγιές που κατέκαψαν την Πελοπόννησο, οι οποίες εάν δεν υπήρχαν έπρεπε να εφευρεθούν ώστε να εφαρμοστεί το οικο-καταστροφικό θεσμικό πλαίσιο του χωροταξικού για τον τουρισμό. Εάν λοιπόν τις δεκαετίες του '70-'80 η κρατική ρύθμιση αφορούσε κυρίως την μικροκλίμακα της πολεοδομικής οργάνωσης του χώρου, περνάμε στην νέα χιλιετία όπου δίνεται κυρίως βαρύτητα στην χωροταξία και στην συνολική ρύθμιση των εδαφών της χώρας. Οι επιστήμες της χαρτογραφίας, της γεωλογίας, της ανθρωπογεωγραφίας, των οικονομικών επιστημών, της τοπογραφίας καταγράφουν, μετρούν και αναλύουν τους

φυσικούς, πολιτιστικούς, ενεργειακούς και αρχαιολογικούς πόρους της χώρας. Η επικράτεια εισέρχεται στο μικροσκόπιο του κτηματολογίου. Ωστόσο, σαν ένα πετυχημένο παιχνίδι βιοπολιτικού πολέμου η διαχείριση της αειφορίας εκφράστηκε στη χώρα πρώτα με το χωροταξικό φυλακών, τη ρύθμιση δηλαδή των απαγορευμένων στρατοπέδων εγκλεισμού και κράτησης, για να ακολουθήσει ο σχεδιασμός του τουρισμού, της βιομηχανίας και της ενέργειας. Σταδιακά λοιπόν οι φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι της χώρας χαρτογραφούνται, ρυθμίζονται, ελέγχονται και εμπορευματοποιούνται. Οικιστική έκρηξη περιαστικής και παραθεριστικής κατοικίας, real estate, ενεργειακά δίκτυα (αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου), εκτροπές και φράγματα ποταμών (Αχελώος, Αραχθός), νέα δίκτυα μεταφορών (Εγνατία οδός, Ιόνια οδός, Θεσσαλική οδός), τουριστικές επενδύσεις κλίμακας στα καμένα από τις πυρκαγιές εδάφη, έργα υποδομής στο καρκίνωμα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, λιμάνι logistics στο Τυμπάκι, μερικά από τα μεγάλης κλίμακας βιοπολιτικά αναπτυξιακά έργα στην Ελλάδα και η κατηφόρα ανάπτυξη επελαύνει.

Ταυτόχρονα με τα παραπάνω, ας μη ξεχνάμε ότι η υλοποίηση της αειφόρου ανάπτυξης, πέρα από την κακοποίηση του περιβάλλοντος και την αγνόηση των κλιματικών αλλαγών, βασίζεται στην χαμηλόμισθη και υποβαθμισμένη εργασία. Η εκμετάλλευση της φτηνής εργατικής δύναμης των μεταναστών και η γενίκευση της επισφάλειας στο καθεστώς εργασίας, σε συνδυασμό με το δίλημμα θέσεις εργασίας ή καθαρό περιβάλλον, ξεσκεπάζουν το προσωπίδιο της κοινωνικής ισότητας, συνοχής και ευημερίας του «πράσινου καπιταλισμού» της χώρας.

Εκτός όμως από τη θεσμική κατοχύρωση της οικοκαταστροφικής αειφόρου ανάπτυξης, έχει ιδιαίτερη σημασία να εξετάσουμε και τον τρόπο λήψης αποφάσεων στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Τη δεκαετία του '80 ασκήθηκε έντονη κριτική από αριστερούς και οικολόγους, η οποία εστίαζε στο βαθύ συγκεντρωτικό αθηνοκεντρικό κράτος που δεν λαμβάνει υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τους κατοίκους για τους οποίους σχεδίαζε το μέλλον, και έθεταν ως αντιπρόταση την ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Σήμερα ωστόσο βλέπουμε την τραγωδία να μεγεθύνεται καθώς οι αυξημένοι με αρμοδιότητες τοπικοί άρχοντες, σχεδόν τυφλωμένοι από την εξουσία που τους έχει δοθεί, ανεξέλεγκτοι πραγματοποιούν πολλαπλάσια οικολογικά εγκλήματα από το πρότερο συγκεντρωτικό κράτος. Η λογική είναι απλή: ο κάθε κάτοικος βλέπει το χωράφι του ως ένα δυνάμει οικόπεδο, στη συνέχεια ο κάθε δήμαρχος για λόγους και μόνο ψηφοθηρικούς υπόσχεται στο εκλογικό σώμα περισσότερες επεκτάσεις, ώστε να ενταχθούν στο νέο σχέδιο πόλης περισσότερα χωράφια που θα του φέρουν περισσότερους ψηφοφόρους. Η μελετητική εταιρεία η οποία αναλαμβάνει τον σχεδιασμό του γενικού πολεοδομικού σχεδίου συμφωνεί με τον δήμαρχο και επαυξάνει καθώς η αμοιβή της μελλοντικής πολεοδομικής μελέτης είναι ανάλογη των στρεμμάτων των επεκτάσεων. Έτσι λοιπόν οι τοπικές κοινωνίες νόμιμα, ακόμα και μέσα από όλες τις προβλεπόμενες διαδικασίες της «διαβούλευσης», της «διαφάνειας» και του «δημόσιου διάλογου» με τη σύσσωμη συμμετοχή της «κοινωνίας των πολιτών» επεκτείνουν τους οικισμούς τους μέσα σε παραποτάμιες ζώνες, μετατρέπουν την αγροτική γη σε βιομηχανική, τσιμεντοποιούν τα παραλιακά μέτωπα, καταπατούν τις ζώνες απόλυτης προστασίας που προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις (Natura, Ramsar). Συνεπώς φτάνουμε στο σημείο οι τελευταίοι «προστάτες του περιβάλλοντος» που πηγαίνουν ενάντια στη «λαϊκή βούληση» και βάζουν ορισμένους ελάχιστους φραγμούς στην ανεξέλεγκτη ανάπτυξη να είναι μόνο οι ανώτεροι κρατικοί υπάλληλοι (των περιφερειών ή του ΥΠΕΧΩΔΕ) που ενδέχεται να

ελέγξουν τον αποκεντρωμένο πλέον πολεοδομικό σχεδιασμό ή το Συμβούλιο Επικρατείας το οποίο θεωρείται το μεγαλύτερο αγκάθι στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας. Και όλα αυτά γίνονται στο όνομα της αειφόρου ανάπτυξης και με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων προστασίας του περιβάλλοντος.

Συνεπώς, δεν αρκεί καμία αειφόρος ανάπτυξη ώστε να διασωθεί το φυσικό περιβάλλον, όσο ο καπιταλιστικός τρόπος ζωής είναι εγκαθιδρυμένος στις ζωές και τις συνειδήσεις των κατοίκων. Μάλιστα, εδώ είναι που φαίνεται η βιοπολιτική δύναμη και η αποτελεσματικότητα της μοριοποίησης του καπιταλισμού, η οποία είναι σαφώς πιο καταστρεπτική από την ολιγαρχική συγκεντρωτική διαχείριση των πληθυσμών. Σήμερα μπορούμε πια άφοβα να ισχυριστούμε ότι η επιτυχία αυτού του μοντέλου ανάπτυξης προϋποθέτει την καταστροφή της συλλογικής υποκειμενικότητας. Για να το πετύχει αυτό, ο αποκεντρωμένος καπιταλισμός τείνει να αποδομεί ολοένα και περισσότερο τις εστίες εξουσίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διεισδυτικής του ικανότητας αποτελεί η ελληνική ιδιαιτερότητα όπου η διαδικασία υποκειμενοποίησης και κατασκευής κοινωνικών ταυτοτήτων περνά μέσα από την αυξημένη μικροϊδιοκτησία. Εάν λοιπόν δεν ασκηθεί μια συνολική κριτική στην αναπτυξιακή ιδεολογία και τις καπιταλιστικές σχέσεις, φαίνεται η αφέλεια της grass-root επιχειρηματολογίας, η φάρσα της «κοινωνίας των πολιτών» και καταρρέει ολόκληρη η εργαλειοθήκη περί αυτοοργάνωσης των κοινωνιών. Οι κοινωνίες, γυμνές από σχέσεις αλληλεγγύης, αμοιβαιότητας και μοιράσματος, αυτοκαταστρέφονται συλλογικά, μολυσμένες και τυφλωμένες από το φαντασιακό της ανάπτυξης.

Εξοδος από την αειφόρο ανάπτυξη

Υπάρχουν λέξεις γλυκές, λέξεις που χύνουν βάλαμο στην καρδιά, και λέξεις που πληγώνουν. Υπάρχουν λέξεις που σπέρνουν ταραχή στους πληθυσμούς και αναστατώνουν τον κόσμο. Κι ύστερα, υπάρχουν λέξεις δηλητήριο, λέξεις που εισχωρούν στο αίμα σαν ναρκωτικό, αλλοιώνουν την επιθυμία και θολώνουν την κρίση. Η ανάπτυξη είναι μια από αυτές τις τοξικές λέξεις. Το δίλημμα άγρια ανάπτυξη ή αειφόρος - βιώσιμη ανάπτυξη δεν υπάρχει. Είτε το θέλουμε είτε όχι, δεν μπορούμε να κάνουμε την ανάπτυξη κάτι διαφορετικό από αυτό που υπήρξε πάντα: η βιοπολιτική διαχείριση του γυμνού πλανήτη. Η διαρκής δημιουργία μιας κατάστασης εξαίρεσης υπό τη μορφή της ιδεολογίας της υπανάπτυξης και η επακόλουθη αναιρέση όλων των πρότερων φυσικών και κοινωνικών νόμων με την επαναχάραξη των ορίων μεταξύ ζωής και θανάτου των οικοσυστημάτων. Το καινούργιο με την επίκληση της αειφορίας ως ποιοτικό χαρακτηριστικό της νέας ανάπτυξης υποδηλώνει ότι η αειφορία χάνεται τελειωτικά, οπότε μεταπηδάει στη σκηνή του λόγου σαν σύμβολο του ελλείποντος. Ωστόσο, η νέα λέξη δεν αναδύεται απλώς τη στιγμή που το μέλλον του πλανήτη φαντάζει αβέβαιο, αλλά ενσαρκώνει τη δικαϊκή μετάβαση στη βιολογική πολιτική. Το δίκαιο της αειφόρου ανάπτυξης κρατικοποιεί τη φύση και εγκολπώνει εντός του όλους τους έμβιους οργανισμούς καθιστώντας αειφόρα την κυρίαρχη εξουσία.

Εμείς δεν θέλουμε ένα οικολογικό κράτος, ούτε να προσδώσουμε βιοπολιτικά δικαιώματα στον γυμνό πλανήτη. Η κρατική διαχείριση των βιοπολιτικών χαρακτηριστικών του πλανήτη θα συνεπάγεται καταρχήν την υποχρέωση κάθε βιολογικού οργανισμού στην υπακοή, υπό τη δύναμη της οποίας οι πολιτικοί νόμοι θα είναι έγκυροι. Συνεπώς, στο όνομα της

βιωσιμότητας του πλανήτη η κρατική θεσμοποίηση της γενετικής ποικιλότητας του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος θα οδηγήσει στην ολοκληρωμένη βιο-κυριαρχία.

Εμείς λοιπόν θέλουμε να σαμποτάρουμε τις καμπύλες της ανάπτυξης και να ενδυναμώσουμε τις γραμμώσεις της αυτονομίας. Γι' αυτό οφείλουμε να αναμετρηθούμε με την βιοπολιτική ηγεμονία της αειφόρου ανάπτυξης, αναζητώντας εκείνη την πολιτισμική και πολιτική επιλογή λιποταξίας και εξόδου από την αναπτυξιακή κούρσα. Σε αυτή την προοπτική οι διαδικασίες υποκειμενοποίησης και κατασκευής ταυτοτήτων δεν μένει παρά να αποσπαστούν από την ενσφήνωσή τους στην ιδεολογία της ανάπτυξης. Για να γίνει αυτό πρέπει να θέσουμε το μαχαίρι βαθιά μέσα στο κοινωνικό υλικό, να δημιουργήσουμε τη βιοπολιτική και οικολογική αντιεξουσία, νέα συλλογικά υπαρξιακά εδάφη επανεισάγοντας το κοινωνικό και το πολιτικό στη σχέση εξουσίας - φύσης. Γνωρίζουμε ωστόσο ότι δεν θα υπάρξει αληθινή απάντηση στην οικολογική και αναπτυξιακή κρίση παρά μόνο σε πλανητική κλίμακα και μόνο αν πραγματωθεί μια πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική επανάσταση η οποία θα αφορά κυρίως τα μοριακά πεδία ευαισθησίας, νοημοσύνης και επιθυμίας. Όσο για την αειφόρο ανάπτυξη, αυτή μας αφαιρεί κάθε προοπτική εξόδου, μας υπόσχεται την αιώνια ανάπτυξη! Ας βεβηλώσουμε λοιπόν τα έργα και τις ημέρες της αειφόρου ανάπτυξης.

### Σημειώσεις

1. Πρωθυπουργός της Νορβηγίας και πρόεδρος της Παγκόσμιας Επιτροπής για το περιβάλλον και την ανάπτυξη που παρέδωσε την αναφορά της στην γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.
2. sustainable: αρχικά αποδόθηκε στα ελληνικά με τον όρο αυτοσυντηρούμενη.
3. Από την μπροσούρα «μητρόπολη νοτιοβαλκανικού τύπου», μητροπολιτικά συμβούλια 2003.
4. Το πρώτο χωροταξικό που εκπονήθηκε ήταν το 2001 για τη δημιουργία 17 νέων «αειφόρων φυλακών» και την κατάργηση 10 απαρχαιωμένων σημερινών φυλακών.
5. Ένα τσιμεντένιο τείχος απειλεί τη Μεσόγειο. Το τσιμεντένιο τείχος σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος δημιουργείται όπου οι χτισμένες επιφάνειες καταλαμβάνουν πάνω από το 50% της ακτογραμμής. Στη Μεσόγειο η δόμηση έχει καταλάβει τις ακτές σε μια πολύ εκτεταμένη ζώνη, ειδικά στα παράλια της Ισπανίας, της Γαλλίας και της δυτικής Ιταλίας. Το χειρότερο είναι ότι το φαινόμενο επεκτείνεται προς τα ανατολικά. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, οι τεχνητές κτισμένες επιφάνειες παρουσίασαν αύξηση της τάξεως των 190 τετρ. χιλ. κάθε χρόνο, τη δεκαετία του 1990 – 2000, και σήμερα υπολογίζεται ότι το 26% των παραλιών της Μεσογείου είναι ήδη χτισμένο. Αν συνεχιστεί η τάση, το 50% των ακτών της Μεσογείου θα έχει χτιστεί έως το 2025. Σήμερα η μεσογειακή λεκάνη είναι ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο, καθώς δέχεται το 1/3 της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Ο ΕΟΠ τονίζει και προειδοποιεί πως «Δεν μπορούμε να αξιοποιούμε έναν τόπο για 20 χρόνια και να τον καταστρέφουμε για πάντα. Ήδη στη Μεσόγειο εμφανίζονται περιοχές με μεγάλη τουριστική άνθηση στο παρελθόν, που βιώνουν

την παρακμή».

6. Δήλωση του υπουργού οικονομίας Αλογοσκούφη.

-----  
Από το περιοδικό Black Out <http://www.blackout.gr/keimena/102>  
πηγή: ( <http://bloggr.p2pfoundation.net/> )